

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Första kammaren.

Nr 21.

Lördagen den 3 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Under återropande av bifogade läkarintyg får undertecknad härmed vördsam samt anhålla om ledighet från riksdagsuppdraget under tiden från och med den 1 till och med den 10 juni.

Sveg den 1 juni 1944.

Per Olofsson,

Riksdagsman för Västernorrlands län
och Jämtlands län.

Riksdagsman *Per Glof Olofsson*, Sundsätt, Sveg, som lider av akut sjukdom med hög feber (Influensa), är på grund härav oförmögen att fullgöra sitt riksdagsmannaupdrag intill den 10 juni 1944, vilket härmed intygas.

Sveg den 1 juni 1944.

Finn Albert,

leg. läk., tj. f. prov.-läk.

Den begärda ledigheten beviljades.

Föredrogs den av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl. väckta motionen, nr 345, om anslag å allmän beredskapsstat till uppförande av en bro över Lule älv.

Ang. återtagande av en väckt motion.

Herr **Bergh, Ragnar**: Sedan jag fått höra, att vissa formella skäl tala emot remiss av denna motion, ber jag, herr talman, att få återtaga densamma.

Sedan herrar *Hage, Karl August Johanson, Bäckström, Gabrielsson* och *Näslund*, vilka jämte herr Ragnar Bergh undertecknat ifrågavarande motion, instämt i den sistnämndes nu gjorda anhållan, bifölls densamma, varefter motionen återtog av herr Ragnar Bergh.

Föredrogs den av herrar *Heiding* och *Löfvander* väckta motionen, nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1944/45.

Motionen hänvisades, såvitt angick de delar av den kungl. propositionen, som remitterats till jordbruksutskottet, till detta utskott samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Nilsson, Bror*, och herr *Hagman* väckta motionen, nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för utlämnande av statsunderstöd till vissa förbättringsarbeten på jordbrukets och skogsbrukets område vid arbetslöshet.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnaderna för vissa oriktigt utbetalade familjebidrag m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om fondering
av statens
intäkter på
idrotten.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av väckt motion om fondering av statens av idrotten härflytande skatteintäkter.

I en inom andra kammaren av herr *E. Håstad* m. fl. väckt motion (II:375) hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning och förslag till nästkommande års riksdag om en fondering av statens intäkter på idrotten i form av nöjesskatt och helst även direkt beskattning, ur vilken fond understöd till idrottsföreningarnas och särskilt de mindre idrottsföreningarnas verksamhet årligen skulle beviljas.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen II:375 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herr *Holmström*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka motionen II:375 och alltså hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning och förslag till nästa års riksdag om en fondering av statens intäkter på idrotten i form av nöjesskatt och helst även direkt beskattning, ur vilken fond understöd till idrottsföreningarnas och särskilt de mindre idrottsföreningarnas verksamhet årligen skulle beviljas.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! I detta utlåtande har utskottet ganska bryskt avstyrkt en motion, som går ut på att nöjesskatt och helst även annan skatt, som lägges på idrotten, skall fonderas för att användas till idrottsliga ändamål. Det föreligger en reservation av herr Holmström, som går ut på bifall, om inte fullständigt så dock i huvudsak, till motionen, och i reservantens frånvaro skall jag be att få yrka bifall till denna reservation.

Jag tänker närmast på de små föreningar, som finnas litet varstans i landet, särskilt ute på landsbygden, och som mycket sällan få se något enda öre av de anslag som komma idrotten till del och inte heller ha möjlighet att genom anordnande av tävlingar få in några nämnvärda belopp. De stora föreningarna, som äro i ropet i de större städerna, kunna nog klara sin ekonomi, men det finns otaliga småföreningar, som föra en tynande tillvaro och som alldeles obefogat komma att vara sämre ställda än de som finnas i större städer. Det skulle innebära en säkerhet för dem, om de kunde räkna med att det finnes en fond, ur vilken medel skulle kunna erhållas i fall av uppkommande behov.

Det kan visserligen sägas, att man på andra områden skulle kunna komma med samma krav, och det är ju möjligt, att det finns något enstaka sådant område, som skulle kunna anses vara jämställt med detta, men om man känner till hur pass besvärligt det kan vara ute i vissa bygder med idrottsföreningarnas ekonomi, tror jag man inser att det är svårt att leta rätt på någon egentlig motsvarighet.

Om fondering av statens intäkter på idrotten. (Forts.)

Som gammal idrottsman och fortfarande intresserad av idrottens främjande har jag velat, då reservanten icke haft möjlighet att närvara i dag, i hans ställe yrka bifall till hans reservation.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Denna fråga är inte så enkel som man vid första ögonkastet skulle kunna tro. Den har ju principiell innebörd. Om man skulle gå in för att här t. ex. nöjesskatten skulle reserveras för vissa ändamål på idrottens område, så uppkommer naturligtvis genast spørsmålet, om inte andra slag av föreningar också kunna komma och göra liknande anspråk gällande. Då kan det också komma krav på att andra intäkter — tipsmedel, totalisatormedel och dylikt — skola fonderas för särskilda ändamål. Vad skulle t. ex. en finansminister säga, om man undan för undan skulle fondera statens inkomster än till det ena ändamålet och än till det andra och på det sättet undandraga budgeten dessa inkomster?

Vad idrotten beträffar, kan det ju erinras om att det i Kungl. Maj:ts framställning är upptaget ett anslag på 1 800 000 kronor till idrottens främjande, och det är väl riktigare att, ifall dessa medel inte förslås, höja dessa direkta statsbidrag till idrotten, liksom de förut undan för undan ha blivit höjda, än att gå denna omväg, vars konsekvenser man inte kan överblicka.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Mannerskantz: Jag vill endast påpeka, att om man hade ansett att det var så enkelt att vidtaga en sådan här åtgärd som här antydes, hade man sannolikt inte inskränkt sig till att begära en utredning utan begärt att fonderingen omedelbart skulle beslutas. Nu har det endast begärts, att man skulle undersöka, om det finns någon möjlighet att komma fram till ett sådant resultat, att man åt idrotten säkrar mera av vad den kan komma att behöva.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 154, i anledning av väckt motion angående majoren A. Gerhardssons löneklassplacering;

nr 155, i anledning av väckt motion angående förbättrade löneförmåner för extra ordinarie kontorsskrivaren C. H. Svensson;

nr 156, i anledning av väckt motion om befrielse för vissa militära befattningshavare från skyldigheten att återbetala av dem obehörigen uppburna barn-tillägg;

nr 157, i anledning av väckt motion om viss ändring i fredsfamiljebidragsfördordningen;

nr 158, i anledning av väckta motioner om befrielse för fanjunkaren A. W. Lilienberg från viss återbetalningsskyldighet;

nr 159, i anledning av väckta motioner angående vissa extra ordinarie befattningshavares vid försvarsväsendet rätt till personliga lönetillägg m. m.;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift jämte i ämnet väckt motion;

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till nykterhetsvården jämte i ämnet väckta motioner;

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den centrala organisationen för utlänningskontrollen;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till socialstyrelsen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten för kommunikationsverken m. m.;

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts i statverkspropositionen gjorda förslag om anslag för budgetåret 1944/45 till oförutsedda utgifter;

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden;

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1944/45 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster; samt

nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmänna grunder för pensionering av vissa f. d. anställningshavare vid vägväsendet jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension av statsmedel åt vissa f. d. befattningshavare hos vägdistrikt.

*Ang. pension
åt förra väg-
distriktsord-
föranden
G. A. Nilsson.*

Punkten 1.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen medgiva, att förra ordföranden och sekreteraren i Älvsby vägdistrikt Gotthard Adolf Nilsson finge, räknat från och med den 1 januari 1944, under sin återstående livstid från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. uppbära en årlig pension av 1 008 kronor, varå dyrtidstillägg icke skulle utgå.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande framställning.

Herr Wagnsson: Herr talman! Det utskottsutlåtande som nu föredragits avser pensioner åt övertalig vägpersonal och grundar sig på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens allmänna normer för pensionering av vägdistriktens tekniska personal. Dessa normer äro angivna i ett cirkulär, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utfärdat den 14 maj 1937. Ifrågavarande normer förutsätta inga tilläggsbelopp i form av rörligt tillägg eller kristillägg åt dessa befattningshavare. Man lägger med andra ord 1937 års siffror till grund för ett pensionsbeslut, som skall fattas 1944, och återoppar sig på att några utfästelser om längre gående förmåner aldrig gjorts från vägdistriktens sida.

Denna ståndpunkt förefaller mig av flera skäl vara ohållbar. 1937 års siffror inkluderade faktiskt det då gällande dyrtidstillägget; det framgår tydligt av det cirkulär, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utfärdade den 14 maj 1937. I de anmärkningar, som fogats till 5 § av detta cirkulär, finns det bland annat ett uttalande, där det framhålles, att pensionsunderlagen, som avses att motsvara dem som gälla för statliga befattningshavare, äro avrundade uppåt med hänsyn till å de statliga pensionerna utgående dyrtidstillägg. Dyrtidstillägget har emellertid i detta fall icke gjorts rörligt utan i stället till-

Aug. pension åt förre vägdistriktsordföranden G. A. Nilsson. (Forts.)
lagts pensionens grundbelopp, varefter summan avrundats uppåt. Ett dylikt förfaringssätt kunde också anses försvarligt i ett läge, då levnadskostnadsindex under en lång följd av år företett endast mycket måttliga fluktuationer.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens direktiv avsågo en enhetlig reglering av statsbidragen till vägdistriktens pensionskostnader. De ha emellertid helt naturligt blivit normgivande för den formulering, vägdistrikten givit åt sina pensionsutfästelser. Det måste därför anses missvisande att nu återopa, att vägdistriktens pensionsutfästelser regelmässigt ej omfatta tilläggsförmåner.

En arbetsgivares skyldigheter gentemot sina före detta anställda kunna icke anses upphöra i och med att han åvägbringar en till beloppet fixa pensionsförsäkring eller utfäster sig att själv utbetala ett fixt pensionsbelopp. Pensionen måste ju vara beroende av penningvärdet: det anser man ju i alla sådana fall. Statsmakterna ha också erkänt detta i och med att man infört kristillägg å de statliga befattningshavarnas pensioner från och med år 1941, trots att någon utfästelse om en dylik förmån icke lämnats i gällande pensionsreglemente. Även ett flertal kommunala förvaltningar och de ledande enskilda företagen med Svenska arbetsgivareföreningen i spetsen ha accepterat denna princip. Med hänsyn till rådande dyrtid har man sålunda ansett det ofrånkomligt att komplettera pensionsförsäkringen, vilken ju av tekniska skäl måste avse ett fixerat belopp, med särskilda dyrtidstillägg å dessa belopp.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har i ett uttalande, som är citerat i propositionen, sagt att dyrtidsförmåner icke utgå å de pensioner, som kunna tillkomma anställningshavare hos vägdistrikten på grund av pensionsförsäkring i enskilda pensions- och försäkringsinrättningar. Detta uttalande är naturligtvis formellt riktigt, men av de skäl jag nu tillåtit mig utveckla överensstämmer det i realiteten knappast med de faktiska förhållandena. Ty om vägväsendet icke hade förstatligats, skulle i själva verket vägdistrikten lika väl som varje annan arbetsgivare, vilken ordnat företagets pensionsfråga genom en pensionsförsäkring, ha ansett sig nödsakade att utgiva dyrtidstillägg på de utgående pensionsbeloppen. Man kan också utgå ifrån att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skulle ha medgivit statsbidrag till dylika dyrtidstillägg; det hade ju bara varit fråga om att följa samma normer som staten för sin egen räkning gjort.

Nu har det tyvärr inte i samband med förevarande proposition väckts någon motion, som gjort det möjligt att vid årets riksdag få en rättelse till stånd på denna punkt. Jag har emellertid fått underrättelse om att den tjänstemannaorganisation, som dessa befattningshavare tillhöra, ämnar ingå till Konungen med begäran om en rättelse i förevarande avseende, och jag tillåter mig uttala den förhoppningen, att denna framställning i sinom tid kommer att bli föremål för ett välvilligt övervägande från Kungl. Maj:ts och sedermera också från riksdagens sida.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! När herr Wagnsson inte har framställt något yrkande, behöver jag inte ingå på någon rekapitulering av de skäl som ha återopats till förmån för den pensionsbestämning som förekommer i de fall som riksdagen får att pröva. Det framgår ju av handlingarna, att vid behandlingen i regeringen har frågan om huruvida dyrtidstillägg skulle utgå på dessa pensioner ingående prövats, och regeringen har kommit till det resultatet — på de skäl som herr Wagnsson redan anfört — att dyrtidstillägg icke skulle utgå. Men detta innebär ju — som det också påpekats här — icke att befattningshavarna tillfogas en förlust under nuvarande indexförhållanden. Om dessa tilläggsförmåner skulle ha intagits i bestäm-

Ang. pension åt före vägdistriktetsordföranden G. A. Nilsson. (Forts.)
 melserna för pensionerna, skulle ju grundbeloppen ha nedräknats, och det hade alltså inte blivit någon förtjänst för vederbörande befattningshavare.

Jag har för min del vid behandlingen av de olika fallen kommit till det intrycket, att beräkningen har varit snarare liberal än motsatsen. Då herr Wagnsson förutser, att vederbörande organisation skall inkomma med ny framställning till regeringen, finns det ju ingen anledning för riksdagen att här ingående behandla de olika frågorna.

Jag hemställer, herr talman, att kammaren i den föredragna punkten måtte bifalla utskottets framställning.

Herr Wagnsson: Jag kan instämma i det sista som herr andre vice talmannen anförde. En debatt om denna fråga kan anstå tills den eventuellt ånyo på ena eller andra sättet kommer under riksdagens prövning.

Jag vill emellertid på en punkt inlägga en gensaga mot herr andre vice talmannens framställning. Jag tror inte det är riktigt att, som han yttrade, dessa befattningshavares löneförmåner icke skulle ha rönt någon inverkan av om man valt det ena eller andra förfarings sättet, så att detta endast skulle vara en rent teknisk fråga. Det är nämligen så att den avrundning uppåt av beloppet, om vilken han talade, hänför sig till den lönenivå, som existerade 1937, och sedan dess har ju, som vi alla känna till, en väsentlig försämring av penningvärdet inträtt. För denna försämring få dessa befattningshavare icke enligt denna proposition en rättvis kompensation.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkterna 2—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 53, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om vissa ändrade tjänstebenämningar i riksgäldskontoret;

nr 54, angående resekostnadsersättning åt vissa hos 1944 års riksdag anställda tjänstemän;

nr 55, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret angående förlängt bemyndigande att genomföra krisadministration vid riksdagens verk; samt

nr 56, angående ersättning till tre hos 1944 års riksdag anställda vaktmästare vid inkallelse till militärtjänstgöring.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

*Om fortsatt
 giltighet av
 den s. k.
 upplösningss-
 lagen.*

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner med förslag till lag angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.

Första lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta motioner, nr 140 i första kammaren av herr *Johan Bernhard Johansson* m. fl. och nr 214 i andra kammaren av herr *Skoglund* i Doverstorp m. fl. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga vid motionerna fogat förslag till lag angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.

Om fortsatt giltighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet anfört:

»Lagen den 14 juni 1940 angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. — den s. k. upplösningslagen — äger enligt lag den 30 juni 1943 giltighet till och med den 30 juni 1944. Kungl. Maj:t har icke funnit anledning föreslå någon ytterligare förlängning av giltighetstiden för ifrågavarande lagstiftning. Jämväl utskottet anser övervägande skäl tala för att icke förläna förlängd giltighet åt upplösningslagen. Då det genom förevarande motioner framlagda lagförslaget är utformat efter samma huvudprinciper som upplösningslagen, finner utskottet icke heller skäl föreligga att förorda bifall till motionärernas förslag.

Utskottet får på grund härav hemställa, att förevarande motioner, I: 140 och II: 214, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Reservation hade avgivits av herrar *Karl Emil Johanson, Ragnar Bergh* och *Gezelius*, vilka anfört och yrkat:

»Någon omständighet av beskaffenhet att minska behovet av en beredskapslagstiftning som ger statsmakterna möjlighet att ingripa mot samhällsfarliga sammanslutningar har icke inträffat. Behov av en sådan lagstiftning torde, såsom motionärerna framhållit, komma att föreligga jämväl efter den tidpunkt, då upplösningslagen av den 14 juni 1940 upphör att gälla. På grund härav och då de av motionärerna föreslagna ändringarna, som avse att öka ifrågavarande lagstiftnings effektivitet, synas motiverade, få vi hemställa, att förevarande motioner, I: 140 och II: 214, måtte av riksdagen bifallas.»

Herr Bergh, Ragnar: Herr talman! I förevarande ämne ha motionärerna icke bara ansett, att en beredskapslagstiftning mot sammanslutningar med statsfientligt syfte fortfarande bör finnas, utan de ha också varit av den meningen, att den nuvarande lagstiftningen på området bör effektiviseras. Motionärerna ha sålunda ej kunnat acceptera den meningen, att den nuvarande upplösningslagen inte ens skall förlängas — dess giltighetstid utgår som bekant den 30 juni i år — utan ha tvärtom ansett den nuvarande lagen otillfredsställande och fördenskull framlagt ett utarbetat lagförslag, som motsvarar deras uppfattning om en effektiv lagstiftning på detta område.

När nu första lagutskottet yrkat, att motionärernas hemställan icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, har utskottet så vitt jag kan finna anfört väsentligen två skäl till stöd för denna sin mening. Utskottet har dels erinrat om att Kungl. Maj:t inte funnit någon anledning att föreslå ytterligare förlängning av upplösningslagens giltighetstid, och vidare har utskottet för egen del anslutit sig till den uppfattningen och med hänvisning till att det av motionärerna framlagda lagförslaget bygger på samma huvudprinciper som upplösningslagen icke heller funnit anledning att förorda bifall till motionärernas hemställan.

Såsom varande en av reservanterna i utskottet har jag begärt ordet, herr talman, för att sätta ett par frågetecken i kanten till utskottets motivering. När utskottet ger tillkänna sin egen mening i fråga om förlängning av upplösningslagens giltighetstid, använder det den formuleringen, att det funnit *övervägande* skäl tala mot en sådan förlängning. Denna formulering innebär uppenbarligen, att även utskottets majoritet anser, att det finns skäl som tala för en förlängning, men att också sådana finnas, som tala mot en förlängning, och att de senare skälen äro övervägande. Jag tillåter mig uttrycka den meningen, att det skulle vara ytterst värdefullt om någon talesman för utskottets majoritet inför kammaren ville redogöra för de skäl, som efter utskottets uppfattning tala för, och de, som tala mot en förlängning, och hur det kan komma sig att de senare väga över.

Om fortsatt giltighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

Om jag i avbidan på en dylik redogörelse skulle försöka spekulera en smula över vilka skälen för och emot kunna vara, torde jag ha full rätt att utgå från att riksdagens majoritet år 1940 fann övervägande skäl tala för en förlängning av giltighetstiden — det var ju då som den nuvarande beredskapslagstiftningen på detta område beslöts — och från den utgångspunkten kan man göra sig två frågor: har situationen i detta avseende förändrats sedan år 1940? Eller är det bara uppfattningen om situationen, som har undergått en förändring?

I likhet med motionärerna är jag benägen att besvara den första frågan nekande. Sedd totalt har situationen efter min mening inte i och för sig förändrats, så till vida att faran från dessa statsfientliga sammanslutningar icke är mindre nu än den var år 1940. Däremot kan man möjligen göra gällande, att en viss förskjutning har inträtt, så att faran från det ena hållet kanske är mindre än den var år 1940, medan den däremot har blivit större från det andra hållet. Men även om man skulle ställa sig på den ståndpunkten, att faran av dessa statsfientliga grupper verksamhet är mindre än år 1940, kan man väl i varje fall inte gå så långt, att man vill göra gällande, att faran är över. Ändock tycks det vara på denna punkt, som meningarna skära sig, ty skulle utskottets majoritet haft den uppfattningen, att det föreläge behov av en beredskapslagstiftning, hade man uppenbarligen icke kommit till det slut, som nu blivit fallet.

För mig, som representerar en i olika avseenden så utsatt landsdel som Norrbottens län, är hela denna fråga av den beskaffenheten, att man känner en djup oro. Det nuvarande kriget har lärt oss, att det i vissa lägen är femtekolonnare av den ena sorten och i andra lägen femtekolonnare av en annan sort, som på ett understundom ganska avgörande sätt ha spelat fientliga makter i händerna, när små folk blivit härtagna. Och vem kan väl våga säga, att vi i krigets slutskede icke bli överfallna? I ett krigsfall skulle efter min mening en upplösningslag ha stort värde. Jag räknar inte med att den skulle bringa statsfientlig verksamhet att upphöra, utan antar att sådan verksamhet skulle komma att gräva ner sig i jorden ännu mera än som för närvarande sker. Men här bör uppmärksammas, att en väsentlig del av den statsfientliga verksamheten försiggår redan nu under jorden. Men vinsten av en upplösningslag som tillämpades skulle vara, att relativt hyggligt folk komme att draga sig för att stödja statsfientliga grupper verksamhet.

Nu kan man emellertid fråga, om samhället har tillförsäkrat sig andra skyddsmedel och om vi ha det så väl ordnat, att denna lag fördenskull inte behövs. I socialdemokratisk press möter man ibland uttryck för den uppfattningen, att hela denna fråga bör kunna lösas på övertygelsens väg. I det sammanhanget erinrar jag mig ett uttalande av den numera avlidne österrikiske socialdemokraten Otto Bauer, vilket gjordes efter tiden för Anschluss och sedan Bauer måst fly från sitt fosterland. Han liknade de demokratiska partierna i ett samhälle vid schackspelare. Man spelar sitt spel: ibland förlorar den ene och ibland den andre, men det är alltid så, att den förlorande parten kan få börja spelet på nytt. Man tävlar om majoriteten, och den förlorande parten har alltid rätt att söka förvärva majoriteten åter. Men det finns också antidemokratiska grupper, vare sig de äro svarta, bruna eller röda, och om dem säger Bauer, att när de väl vunnit, slå de sönder pjäserna och förbjuda, att spelet fortsätter; med andra ord: sedan man vunnit majoritet på parlamentarisk väg, inför man diktatur. Bauers slutsats av allt detta är, att det är ett uttryck för den folkliga självstyrelsens självbevarelsedrift att överhuvud inte låta antidemokratiska grupper spela med.

Vare sig jag alltså ser frågan med hänsyn till behovet vid ett eventuellt krigsfall eller jag ser den med hänsyn till det folkliga styrelseskickets behov, kan jag icke finna annat än att det lika väl nu som år 1940 föreligger ett behov av en

Om fortsatt giltighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

beredskapslagstiftning även på detta område. Det är med den motiveringen, herr talman, som jag anhåller att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Schlyter: Herr talman! Den ärade reservanten anhöll att någon från utskottet skulle redogöra för de skäl, som talade för motionen, och de skäl, som talade mot densamma, och varför utskottet hade funnit de senare skälen vara övervägande.

Jag kanske inledningsvis kan nämna, att det inom utskottet icke blev något ventilerande av dessa olika skäl. Representanterna för motionernas ståndpunkt avstodo inom utskottet helt och hållet från att debattera frågan där, och majoriteten inom utskottet, som stödde sig på regeringens ställningstagande, ansåg sig icke ha anledning att taga initiativet till en sådan debatt. Det gjorde, att hela ärendet där kunde behandlas på några få minuter, och av den anledningen kan jag inte tala för någon annan än mig själv när det gäller att närmare angiva de skäl som ligga bakom avstyrkandet av motionerna.

Huvudskälet står ju anfört i utskottets utlåtande. Det är att utskottet ansett att lagen ej bör förlängas, om inte regeringen, som ju har helt andra förutsättningar att bedöma det utrikespolitiska läget och vad det kräver, anser den behöfelig och framlägger förslag om sådan förlängning. Ett annat skäl, som ofta har ventilerats i diskussionen om detta ämne, är den bristande effektiviteten av varje lagstiftning av detta slag, och den är inte avhjulpt genom motionärernas ändringsförslag. Ett tredje skäl, som också brukar anföras i denna debatt, är det odemokratiska och mot svensk rättstradition stridande i en sådan lagstiftning, vilket ju bör göra att den ej tillgripes annat än i yttersta nödfall. Såsom ett fjärde skäl skulle jag vilja åberopa att jag håller för mycket troligt och till och med anser det säkert — det antagandet har bekräftats genom ett uttalande av justitieministern i andra kammaren tidigare i dag, då detta ärende där behandlades — att regeringen planerar säkrare metoder att oskadliggöra samhällsfientliga element, om en sådan situation skulle inträda att detta behövs.

Överhuvud anser jag, herr talman, att utskottet liksom också riksdagen kan förlita sig på att regeringen bevakar det allmännas intressen i denna fråga; då den ej funnit anledning att framlägga något förslag, har inte heller utskottet gjort det.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det ärende, som här är före, avhandlas såväl i detta första lagutskottets utlåtande nr 22 som i det efterföljande konstitutionsutskottets utlåtande nr 19. När jag yttrar mig i den nu föredragna punkten, anser jag det därför icke nödvändigt att fortsätta debatten på den efterföljande, utan vill redan med anledning av detta första utlåtande i korthet ange de synpunkter jag har på frågan.

Herr talman! Återigen har denna kammare att behandla utskottsutlåtanden, som närmast giva det intrycket att fred redan inträtt, åtminstone i den svenska riksdagen, under det att världen i övrigt bereder sig på den sista, långdragna och förmodligen också häftigaste fasen i detta krig.

Det kan väl knappast råda någon tvekan om att ett samhälles existens kan hotas inifrån och att de farligaste fienderna många gånger finnas bland det egna landets medborgare, just därför att de ha full medborgarrätt och av lagen praktiskt taget oinskränkta möjligheter att undergräva det lagliga styrelsesättet. Vi ha också lärt oss, att fanatiska medborgare i ett land genom

Om fortsatt gillighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

propaganda kunna förmås att inifrån angripa de vitala punkterna i samhällsmaskineriet på samma gång ett angrepp sker utifrån. Vi behöva bara räkna upp några av Europas många härtagna länder för att finna, att de som regel snabbt fallit offer för angrepp, vilka samtidigt skett inifrån och utifrån.

En klok nation, en förutseende folkförsamling, lär av andras misstag och erfarenheter. Bristande läraktighet har stått många folk dyrt. Man synes tro, att lagar, skapade för fredliga förhållanden, skulle vara tillräckliga för att skydda samhället även under de hårdast tänkbara tider. Det gamla ordspråket säger ju, att i krig tiga lagarna. Därmed menas ingalunda, att man skall sätta lagar och förordningar åt sidan under ett krig. Just under de pressande förhållanden som ett krig förorsakar fordras väl genomtänkta lagar, vilka kunna tillförsäkra samhällets vitala intressen skydd på samma gång som medborgarna fredas för de faror som tillämpningen av en hastigt genomförd lagstiftning medför för den enskildes rättssäkerhet. Ordspråkets innebörd är en varning, att lagar och rättssäkerhet lätt åsidosättas under ett krig, om man icke särskilt förberett sig därpå och noggrant aktger på att de tillämpas på ett riktigt sätt.

Om förhållandena exempelvis till hösten eller vid någon senare tidpunkt skulle visa sig påkalla en lagstiftning i angivet syfte, betyder ändock ett avslag på de i dag föreliggande motionerna, att statsmakterna berövas alla möjligheter att då i grundlagsenlig ordning genomföra en sådan skyddslagstiftning.

Vad motionärerna önskat är endast, att vi skola ha sådana lagar att de kunna fungera effektivt under krig eller krigsliknande förhållanden till skydd för samhället. Det är nu fyra år sedan vi framförde kravet på en sådan ändring av våra grundlagar, att de skulle motsvara de krav som möjligen skulle kunna ställas på dem. Våren 1940 fingo vi avslag på detta förslag. Under följande år ha vi framfört mera begränsade förslag om effektivisering av samhällets skydd mot sina inre fiender. Dessa förslag ha avstyrkts, därför att de icke skulle bli effektiva till följd av att grundlagarna vore bristfälliga. Och nu äro vi tillbaka vid cirkelns utgångspunkt. Nu finns det möjlighet — eller har åtminstone funnits möjlighet att effektivisera våra grundlagars föreskrifter. Men då ha skälen avklätts sin döljande svepning och framträda i sin ursprungliga form: Man vill helt enkelt icke. Fyra års världskrig ha flutit mellan 1940 och nu. Stater ha fallit, folk ha förintats, men för oss har intet blivit uppenbart. Jag vet, att rättvisans gudinna bar en bindel för att icke taga hänsyn till person. Men jag trodde icke, att den svenska riksdagen skulle bära en bindel för att icke behöva taga hänsyn till verkligheten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag skall be att endast få säga ett par ord.

Frågan om värnandet av ett demokratiskt samhälles bestånd kan naturligtvis icke lösas genom en enkel formel eller genom ett låtgåssystem. Man kan icke utan vidare säga, att om man bara låter saken ha sin gång, låter den obegränsade friheten vara, och låter ont och gott mäta sig med varandra i samhället, kommer man alltid till ett riktigt och framför allt demokratiskt tillstånd. Det kan givetvis uppstå situationer, i vilka hästkurer äro nödvändiga, och det var väl med tanke därpå som riksdagen och regeringen i början av det nu pågående kriget införde den beredskapslagstiftning, som vi nu diskutera. Samtidigt kan man ju också peka på enskilda fall, där ett sådant ingripande till skydd för en demokratisk ordning skulle ha varit välgörande och där motsatsen, en

Om fortsatt giltighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

katastrof, inträffade, när detta ingripande icke skedde. Om tidigare i ett land längre söderut odemokratiska och samhällsfientliga riktningar hade kunnat förbjudas, skulle helt säkert mycket ha varit o gjort i världen. Vi hade då kanske t. o. m. sluppit undan det världskrig, som nu håller på att bryta ned hela världssammanhållningen och världskulturen. Man måste väl emellertid samtidigt erkänna, att ett sådant ingripande vid det tillfället hade krävt en sammanhållning, en medvetenhet och en styrka i detta lands samhällsbildning, som icke fanns. Därför kunde ett sådant ingripande icke ske.

Att ett dylikt ingripande skulle ha varit erforderligt för att avvända den stora fara, som gick fram över landet i fråga och därmed över hela världen och som störtade demokratien i det landet, var i och för sig uttryck för ett sjukdomstillstånd inom nationen. Det hade varit nödvändigt att vidtaga sådana åtgärder vid det tillfället, emedan samhället var sjukt. Det var helt enkelt infekterat av en allvarlig feber. Men, för att vända på saken, det ligger en viss risk i att betrakta varje samhälle såsom på det sättet sjukt. Ett förut friskt samhälle kan bli sjukt, om man envisas att betrakta det såsom sjukt. Om man såsom pojken i sjukan ständigt ropar att vargen kommer, så kanske en vacker dag vargen kommer.

Det starkaste samhället är givetvis det som — för att använda Fabian Månssons gamla term — kan rensa sig självt. Jag tror för min del, att det svenska samhället kan rensa sig självt, och jag är glad över att den samlingsregering, som vi ha i dag, har kommit till samma resultat, när den icke föreslår riksdagen att förlänga den beredskapslagstiftning, som högern i denna kammare tydligen menar, att vi alltjämt ha behov av. Jag tror, att vårt samhälle är starkt, och det behöver icke värna sig genom hästkurer av det slag, som utan tvivel skulle ha kunnat vara till fördel i det andra land, som jag nyss talade om. Jag är övertygad om att vi kunna klara oss utan sådana åtgärder därför att vårt samhälle icke är sjukt. Jag tror, att vårt samhälle kommer att bli ännu starkare i fortsättningen, om vi med självförtroende och i förlitande på våra demokratiska institutioners styrka, vårt folks klokhet och höga kulturstandard vandra vidare på den väg, som vi ha gått hittills. Därför anser jag, att vi icke längre behöva den lagstiftning, som herr J. B. Johansson med sådan vältalighet och tapperhet kämpar för. Jag litar på att vi kunna klara oss den förutan. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Motionärernas och utskottsreservanternas talesmän ha här riktat stark kritik mot första lagutskottets majoritet för dess förmenta oförmåga att se vad tiden kräver. I den mån denna kritik riktar sig mot första lagutskottet, har jag icke någon anledning att uppträda. Men som kammarens ledamöter finna av utskottets utlåtande, har utskottet såsom ett av sina motiv för ett avstyrkande av motionerna åberopat, att Kungl. Maj:t icke funnit anledning att föreslå förlängning av denna lagstiftning, och även herr Schlyter har i sitt anförande här understrukit denna synpunkt. Då jag är närmast ansvarig för den till synes negativa inställning, som regeringen intagit i denna fråga, vill jag gärna begagna tillfället att säga några ord.

Redan vid den tidpunkt, då 1940 års upplösningslag först diskuterades inom regeringen, var man ganska tveksam om på vilka vägar man här skulle gå fram. Diskussionerna om denna lagstiftning fördes under ett mycket kritiskt skede för vårt land, och det är givet, att de yttre förhållandena utövade ett starkt inflytande. Man övervägde emellertid redan då, om det var lämpligt att gå fram med en sådan generell fullmaktslag, som 1940 års lag är, eller om man skulle kunna söka sig fram på andra vägar. Den andra väg, som man närmast

Om fortsatt giltighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

tänkte på, var att i stället, därest det skulle visa sig nödvändigt att tillgripa upplösning av politiska partier och sammanslutningar, framlägga en s. k. lex in casu, d. v. s. en lag som direkt toge sikte på det fall, som var aktuellt. Av åtskilliga skäl stannade man för att framlägga en mer generell fullmaktslag. Ett av skälen härtill var, att på den tiden var inte riksdagen samlad hela året, utan man laborerade ännu med urtima riksdagar. Om vi hade kommit i en nödsituation, skulle det då ha tagit ganska lång tid, innan vi hade kunnat få ett positivt resultat, om vi icke hade haft denna fullmaktslag. Nu ha på det området förhållandena ändrat sig. Sedan år 1941 är riksdagen samlad praktiskt taget hela året, och vi kunna med ett par dagars varsel få in riksdagen till arbete. Det är således nu möjligt att mycket snabbt genomföra den lagstiftning, som kan visa sig nödvändig, och man behöver icke vara rädd för att det skall bli någon fördröjning av nödvändiga åtgärder.

Jag vill understryka, att underlåtenheten från regeringens sida att föreslå förlängning av 1940 års upplösningslag icke i någon mån är ett uttryck för någon faran-över-mentalitet. Vi ha, som ju så ofta betonats, icke alls den uppfattningen, att vårt land är utanför riskzonen. Vi veta mycket väl, att vi kunna komma i situationer, som för landet kunna vara utomordentligt farofyllda och svåra. Jag är icke blind för att vi kunna råka i ett sådant nödläge, att det för att bevara den inre freden i vårt land och vårt demokratiska samhällsskick kan bli oundgängligen nödvändigt att tillgripa långtgående åtgärder, kanske t. o. m. upplösning av politiska partier. Jag anser emellertid, och det vill jag betona, att en sådan åtgärd icke får tillgripas annat än om vårt land befinner sig i verklig nöd. Jag tror, att vi alla ha anledning att känna oss glada och tillfredsställda över att 1940 års upplösningslag icke har kommit i tillämpning. Det har ju gång efter annan framställts önskemål därom, men det har icke blivit något resultat. Det är min livliga förhoppning, att vi även under den svåra tid, som återstår, skola kunna underlåta att tillgripa sådana åtgärder. Men skulle vårt läge bli sådant, att vi måste överväga ett dylikt ingripande, ha vi möjligheter att snabbt genomföra de erforderliga åtgärderna genom att för riksdagen framlägga de lagförslag, som äro nödvändiga.

Jag vill således understryka, att den underlåtenhet att förlänga 1940 års upplösningslag, som man har klandrat regeringen för, icke i någon mån innebär ett försvagande av vår beredskap på detta område, utan att vi fortfarande ha medel och möjligheter att ingripa, om detta skulle bli nödvändigt, vilket jag hoppas, att det icke skall bli.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Herr andre vice talmannen framhöll i sitt anförande såsom ett av skälen för avslag på motionerna, att den nuvarande samlingsregeringen kommit till samma resultat som utskottsmajoriteten, nämligen att en sådan lagstiftning som den här föreslagna icke erfordras. Jag undrar emellertid, om detta är fullt riktigt. Jag skall icke interpellera herr justitieministern om huruvida samlingsregeringens alla medlemmar äro ense om den uppfattningen, men jag vet, att så icke är fallet. Den omständigheten att det här föreligger en högerns partimotion säger ju också en del.

Det var intressant att höra herr justitieministern, ty hans anförande visade ju dock, att han icke är främmande för tanken, att ett så farofyllt läge kan uppkomma, att en lagstiftning på detta område kan bli nödvändig. Jag vågar därvid anknypa till vad jag tidigare yttrat, nämligen att ett bifall till reservationen innebär en beredskapslagstiftning, som kan tillgripas just i ett sådant utomordentligt läge. Det är väl bättre — som jag också framhöll — att skaffa sig lagar under relativt lugna förhållanden i stället för att mitt

Om fortsatt giltighet av den s. k. upplösningslagen. (Forts.)

uppe i en orosperiod stifta lagar, vilkas utformning kanske icke blir så väl genomtänkt och som då kanhända även i sin tillämpning kunna vålla svårigheter, icke minst ur rättssynpunkt.

Jag finner, herr talman, intet skäl att frångå mitt tidigare yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22. röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, över väckta motioner om vissa grundlagsändringar i syfte att effektivisera gällande beredskapslagstiftning angående statsfientliga sammanslutningar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om köparens rätt till märkt virke;

nr 44, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om rätt för sinnessjuka eller sinnesslöa att i särskilda fall efter verkställd sterilisering ingå äktenskap; samt

nr 45, i anledning av väckta motioner angående revision av gällande lagstiftning om barns underhållsskyldighet gentemot föräldrar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1944 dagtecknad proposition, nr 218, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:st föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

*Förslag till
arbetstidslag
för hotell,
restauranger
och kaféer
m. m.*

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)

1. arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer samt

2. lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 307 av herr *Helgesson* och

nr 314 av herrarna *Arrhén* och *Ericsson, Carl Eric*, ävensom

inom andra kammaren:

nr 494 av fru *Ekendahl* m. fl., likalydande med motionen nr 307 i första kammaren,

nr 498 av herr *Senander* m. fl. samt

nr 499 av herr *Henriksson* m. fl., likalydande med motionen nr 314 i första kammaren.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

A. att riksdagen, med förklarande att det genom propositionen framlagda förslaget till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga under punkten infört förslag till arbetstidslag för hotell-, restauranger och kaféer;

B. att riksdagen måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning;

C. att motionerna I: 307, I: 314, II: 494, II: 498 och II: 499, i den mån de icke beaktats genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet funnos fogade åtskilliga reservationer.

Angående sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Norman**: Herr talman! I fråga om föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 49 får jag föreslå,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A på det sätt, att det däri tillstyrkta lagförslaget föredrages paragrafvis och, i den mån så erfordras, styckevis med slutbestämmelser, ingress och rubriker sist, varefter utskottets hemställan föredrages,

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet, samt

att lagtext ej må behöva uppläsa i vidare mån än sådant av någon kammarans ledamot begäres.

Detta förslag antogs.

Punkten A.

Utskottets förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer.

1 § första stycket.

Detta stycke hade i såväl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag följande avfattning:

Denna lag äger tillämpning å hotell-, restaurang- och kaféerörelse, vari till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst tre arbetstagare, häri

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
icke inberäknad arbetstagare, vilken användes till arbete som i andra stycket avses. I omedelbar anslutning till rörelse av nämnda slag utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag, skall vid tillämpning av lagen anses inbegripen i rörelsen.

Med avseende på förevarande stycke hade yrkats, i motionerna I: 307 och II: 494, att uttrycket »minst tre» måtte ändras till »flera än två», i motionen II: 498, att lagen måtte bli tillämplig beträffande alla företag oavsett arbetstagarnas antal, samt i motionerna I: 314 och II: 499, att tillämpningsområdet måtte i enlighet med motsvarande bestämmelser i allmänna arbetstidslagen begränsas till företag, vari i regel användes flera än fyra arbetstagare.

Reservationer hade anmälts:

1) av herr *Helgesson*, utan angiven mening;

2) av herrar *Hermansson* och *Cruse*, fru *Johansson* samt herr *Jansson* i Hällefors, vilka av angivna orsaker hemställt, att 1 § första stycket måtte erhålla följande lydelse:

Denna lag äger tillämpning å hotell-, restaurang- och kaféerörelse, vari till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst två arbetstagare, häri icke inräknad arbetstagare, vilken användes till arbete som i andra stycket avses. I omedelbar anslutning till rörelse av nämnda slag utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag, skall vid tillämpning av lagen anses inbegripen i rörelsen.

3) av herrar *Wistrand* och *Mannerskantz* samt fröken *Andersson*, vilka på anförda skäl hemställt, att 1 § första stycket med bifall till motionerna I: 314 och II: 499 måtte erhålla följande lydelse:

Denna lag äger tillämpning å hotell-, restaurang- och kaféerörelse, vari till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas flera än fyra arbetstagare, häri icke inräknad arbetstagare, vilken användes till arbete som i andra stycket avses. I omedelbar anslutning till rörelse av nämnda slag utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag, skall vid tillämpning av lagen anses inbegripen i rörelsen.

Herr Helgesson: Herr talman! Jag ber att i 1 § första stycket få föreslå den ändringen, att orden »minst tre» utbytas mot »flera än två». Det är nämligen en hävdvunnen formulering, som finns i den allmänna arbetstidslagen och som säkerligen är prövad många gånger av arbetsrådet. Det finns därigenom prejudikat på tolkningen av detta uttryck. Jag anser det därför vara onödigt med en ny formulering.

Herr Wistrand: Herr talman! Det föreliggande förslaget om arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer ingår ju såsom ett led i en allmän lagstiftningsaktion, varigenom man har för avsikt att dra in så stora områden som möjligt under arbetstidsregleringen. Med den utveckling, som dessa frågor ha tagit i vårt land, är det kanske icke så synnerligen mycket att säga härom, utan förslaget får väl betraktas som ett naturligt led i denna verksamhet.

När man genomför en sådan reglering, förefaller det mig emellertid, som om man icke bör göra den strängare än vad som är nödvändigt. Framför allt måste det anses angeläget, att de små företagen, vilka ha de största svårigheterna att bära en reglering, om möjligt, bli undantagna ifrån lagens tillämpning. Det är enligt min uppfattning ett socialt intresse, lika angeläget att främja som personalens intresse att få sin arbetstid reglerad av lagstiftningen.

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)

Den allmänna arbetstidslagen omfattar endast företag med mera än fyra arbetare. Det synes mig icke föreligga någon anledning att på detta område tillämpa en annan gräns än den som gäller i den allmänna arbetstidsregleringslagen. De bestämmelser, som föreslås i den nu föreliggande lagstiftningen, överensstämmer i rätt stor utsträckning med vad som tillämpas i kollektivavtalen för restaurangpersonal, och därför kommer det icke att innebära alltför stora svårigheter för den större restaurangnäringen att kunna bära dem. Det finns emellertid en hel rad av mindre företag, små pensionat, små turisthotell, matserveringar o. s. v., vilka arbeta med liten personal och vilka för övrigt ofta avse att tillgodose anspråkslösa behov. De ligga många gånger på sådana platser, att det där icke finns mer än ett enda företag av denna art. Det kan ofta vara ytterligt svårt för dem att på dessa avsides liggande platser uppdriiva den extra arbetskraft, som erfordras för att kunna genomföra bestämmelserna i den nu föreslagna lagstiftningen. Allmänheten kan bli ganska hårt lidande, om dessa företag icke skulle kunna fortsätta sin verksamhet.

Med hänvisning härtill ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som beträffande 1 § första stycket har avgivits av herr Manner-skantz, fröken Andersson jämte mig själv och vari hemställes, att lagen måtte få sin tillämpning endast på företag, där det i regel användes flera än fyra arbetstagare.

För att icke behöva uppträda alltför många gånger skall jag be att i detta sammanhang även få säga några ord om den reservation, som avgivits beträffande 4 §. Där har utskottet sträckt sig längre än vad Kungl. Maj:t har föreslagit och fastställt en maximiarbets-tid av 11 timmar per dygn. Det är att märka, att denna maximibestämmelse har upptagits av utskottet utan att det egentligen, åtminstone inte med någon skärpa, ifrån något håll har yrkats på fastställande av en sådan maximibestämmelse. Det är högst betecknande, att — enligt en uppgift, som jag har fått av arbetsgivarorganisationen på området — ett sådant yrkande om maximering av den dagliga arbetstiden åtminstone inte på tio, tolv år framkommit från fackorganisationerna. Det visar ju bäst, att man på den kanten är fullt på det klara med att det kan givas undantagsfall, där det kan vara nödvändigt att för något dygn utsträcka arbetstiden längre än till 11 timmar och att därför en sådan maximibestämmelse, som den här föreslagna, kan vara mycket besvärlig för rörelsens rationella drift. Jag antar, att det också har varit medvetandet härom som har föranlett Kungl. Maj:t att icke upptaga denna bestämmelse i sitt förslag. Jag upprepar, att det är synnerligen angeläget att man vid genomförandet av en sådan reglering som denna gör den så smidig som möjligt och icke inför några extrabestämmelser, som man faktiskt icke har haft möjlighet att närmare överblicka hur de komma att verka. Det vågar jag säga från ärendets behandling i andra lagutskottet, att en sådan överblick har man icke haft, när man i lagen medtagit denna bestämmelse.

Beträffande 4 § tillåter jag mig därför, herr talman, att redan nu yrka bifall till den reservation, som avgivits av herrar Löfvander och Manner-skantz, fröken Andersson, herr Hedlund i Rådomb och undertecknad.

Häri instämde herr *Löfvander*.

Herr Norman: Herr talman! I fråga om tillämpningsområdet föreligger det här två ändringsyrkanden i förhållande till vad utskottet har förordat.

Herr Helgesson har föreslagit, att uttrycket »minst tre» i överensstämmelse med den formulering, som användes i allmänna arbetstidslagen skall

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.) ändras till »flera än två». Vi ha inom utskottet ganska utförligt diskuterat, huruvida det finns någon saklig skillnad mellan de båda formuleringarna. Det finns ju en motion om att bestämmelsen skall formuleras så, att den skulle gälla företag med »flera än två» arbetstagare. Man har velat göra gällande, att om ett företag icke har en tredje person heltidsanställd utan två heltidsanställda och därtill en extra kraft, som kanske arbetar där tämligen regelbundet men dock icke med full sysselsättning, så skulle ett sådant företag lättare komma in under lagen, om man hade den formulering, som herr Helgesson här yrkat. Vi kommo inom utskottet till den uppfattningen, att det icke föreligger någon som helst saklig skillnad vilketdera uttryck man än använder. Med den bestämning, som här föreskrives om »i regel» minst tre arbetstagare, skall det nämligen i varje särskilt fall provas, hur denna extra kraft skall räknas. Om lagen kommer att gälla med den formulering, som utskottet och Kungl. Maj:t har föreslagit, således för arbetsplatser där »i regel användas minst tre arbetstagare», och det blir fråga om en arbetsplats med en extra arbetskraft som då och då, kanske tämligen regelbundet, får rycka in, blir det ju ett spörsmål för arbetsrådet att avgöra, huruvida denna anställning är av sådan art, att den faller under begreppet »i regel». Jag kan icke förstå annat än att det måste bli samma utgångspunkt för den prövningen, även om man har den formulering, som herr Helgesson föreslagit, ty det måste även då provas, huruvida denna halva arbetskraft, om jag så får uttrycka mig, är anställd under sådana förhållanden att det är fråga om en regelmässig anställning. Den formulering, som föreligger i Kungl. Maj:ts formulering, har valts för att man velat få anslutning till den beskrivning, som förekommer i lantarbetstidslagen. Det kan vara lämpligt, att man i dessa speciallagar har liknande uttryckssätt för samma sak. Jag hemställer därför, herr talman, i denna punkt om bifall till utskottets förslag.

Herr Wistrand har förordat en ändring, som skulle minska lagens tillämpningsområde och ställa fler företag utanför. Den saken har ganska utförligt diskuterats under förarbetena. Syftet med hela lagen är ju framför allt att få in under arbetstidslagens bestämmelser även de mindre företagen. De större företagen ha vanligen klarat av denna fråga redan genom sina kollektivavtal med arbetstagarna. Vi syfta nu här till att med lagens hjälp få in en större del av denna personal under samma förmåner. Det är, såsom herr Wistrand sade, givet att en lagstiftning på ett område, som förut varit oreglerat, lätt kan föranleda ganska stora besvärligheter särskilt för de små företagen. Det är helt naturligt, att så är fallet. Under förarbetena till denna lagstiftning har man emellertid utgått ifrån att man skulle ta hänsyn till dessa svårigheter. I och för sig vore det naturligtvis ur humanitära och skyddssynpunkter riktigt, att lagen vore generell och gällde alla anställda. För att bereda särskilt de små företagen de lättnader, som man lämpligen kan göra, har emellertid tillämpningsområdet på visst sätt begränsats, och man har därvid gått den medelväg, som Kungl. Maj:t föreslagit och som utskottet nu förordar. Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag i den nu förordade punkten.

Vad beträffar stadgandet i 4 § om att »arbetstiden må ej under något dygn överstiga 11 timmar», kan det väl vara sant som herr Wistrand säger, att vi inom utskottet icke haft förutsättningar att så ytterst noga penetrera denna sak. Vi ha emellertid därvid stött oss på socialstyrelsens förslag. Hela lagförslaget är utarbetat efter en utredning, som verkställts av socialstyrelsen som i sitt förslag har förordat denna begränsning. Den är i sig själv så rimlig, att jag anser, att det är riktigt, att den finns med i lagen. I de fall, där

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
speciella svårigheter kunna göra sig gällande, får det bli en fråga om dispens att slippa ifrån denna bestämmelse. Jag tror, att detta är den lämpligaste och riktigaste vägen för att lösa denna fråga, och hemställer därför, herr talman, redan nu om bifall även till utskottets förslag beträffande 4 §.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall be att få säga ett par ord. Det är möjligt, att herr Norman redan sagt vad som behöver yttras, men det var svårt att från min plats höra vad han sade.

Skulle man, såsom herr Wistrand och vissa reseranter önska, från lagens tillämpningsområde undantaga fler företag än vad som skett i Kungl. Maj:ts proposition, kommer lagen att mista kanske icke hela men dock en mycket stor del av sin betydelse. Det här föreliggande lagstiftningsförslaget innebär nämligen en arbetstidsbegränsning, som vad beträffar de större restaurangerna i allmänhet redan är genomförd i gällande arbetsavtal. Det som framkallat behovet av en lagstiftning är den alltför långa arbetstiden i de mindre företagen. Man kan därför gott säga, att hela lagen tillkommit såsom ett skydd för den personal, vilken är anställd i relativt små företag. Därför skulle ett bifall till denna reservation efter min mening göra lagen till ett slags skenlagstiftning utan någon verklig betydelse. På den punkten tror jag således icke att reseranterna kunna ha rätt.

Sedan har jag ju själv närmast den uppfattningen, att man här borde ha gått in för 8 timmars arbetsdag, gärna för mig utslagen på tre veckor, men i alla fall begränsad i princip, och liksom man gjort i lantarbetstidslagen och andra liknande lagar försöka införa 8 timmars arbetsdag. Då jag emellertid måste erkänna min absoluta osakkunskap beträffande arbetsförhållandena och möjligheterna att reda upp arbetstidsförhållandena inom detta fack, har jag, då det inte ens från personalens sida på den punkten har ställts ett sådant yrkande vid remissen, icke vågat frängå det förslag, som socialstyrelsen har framlagt. Jag har bara velat göra denna anmärkning, ty detta förhållande föranledde, att jag, uppriktigt sagt, icke var så särskilt intresserad för att framlägga förslaget. Jag tycker nog att detta är ganska egendomligt — när man praktiskt taget infört åttatimmarsdagen på alla områden, där man har lagstiftat, så skulle man ett tu tre avvika från den regeln inom detta speciella område. Men det kan ju hända att det finns tekniska skäl, som jag inte kan överblicka, men som göra att det i varje fall är lämpligare med en sådan arbetstid som här föreslås. Därför har jag, som sagt, inte ansett mig kunna frängå myndigheternas förslag.

I den tvist, som väl är mera allvarlig än frågan om småföretagen, nämligen den som gäller arbetstidens begränsning till elva timmar per dygn, så har jag, såsom också anmärkts i propositionen, frågat mig varför inte denna tidsbegränsning är införd i de avtal, som blivit träffade mellan den organiserade restaurangpersonalen och företagen. Jag har måst säga mig att det tydligen måste bero därpå, att en sådan bestämmelse skulle kunna föranleda så stora svårigheter att personalorganisationen inte för sin del, åtminstone inte ännu, ansett sig böra genomdriva den. Vidare har jag fäst uppmärksamheten på att lagen är provisorisk. Det dröjer alltså inte så länge innan vi få ta upp den till granskning igen, och denna granskning får då baseras på de erfarenheter som under tiden vunnits om lagens verkningar. Då kan man taga ställning till frågan huruvida det behöver ske justeringar på en eller annan punkt, eventuellt också på denna punkt, där arbetstiden redan nu enligt utskottets förslag skulle begränsas till elva timmar per dygn. Jag har menat att försiktigheten bjöd att man inte genast gick till en lagstiftning av denna karaktär, utan väntade därmed till dess man haft tillfälle att pröva lagens verkningar i allmänhet och

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
då kanske speciellt kunnat rikta uppmärksamheten på frågan huruvida en sådan dygnsbegränsning borde ske inom ramen för den arbetstidsbegränsning, som lagfästes.

Detta är vad jag har att anföra i saken. Jag tror nog för min del att försiktigheten på denna punkt borde bjuda att man stödde Kungl. Maj:ts förslag. Denna begränsning av arbetstiden till elva timmar per dygn kan inte gärna vara något sådant avgörande personalintresse, eftersom personalen själv icke i sina avtal genomdrivit den.

Herr **Hage**: Herr talman! Till detta utskottsutlåtande finnes fogad en reservation av icke mindre än fyra ledamöter av andra kammaren, tillhörande mitt parti, nämligen herrar Hermansson och Cruse, fru Johansson och herr Jansson i Hällefors. Hade jag varit närvarande vid utlåtandets justering, vilket jag inte var emedan jag vad förhindrad, skulle jag ha anslutit mig till denna reservation.

Reservationen går ut på att denna lagstiftning skall omfatta företag så snart det finns minst två anställda. Jag tror att vad som ligger bakom detta yrkande att gå längre ned i detta avseende bl. a. är det förhållandet, som också påståtts vara riktigt, att just personalen vid de *små* företagen i främsta rummet är i behov av en skyddslagstiftning. Dessutom förklarar folk, som äro sakkunniga på detta område och som äro engagerade i denna företagsverksamhet, att med en sådan utformning, som lagen nu antagligen kommer att få, kan det till och med någon gång inträffa, att villkoren för de anställda bli ofördelaktigare än vad de förut varit på grund av gällande avtal. Skulle detta verkligen vara förhållandet — och det försäkras från en del håll — beroende på att den allmänna arbetstidslagen omfattar ekonomipersonal, måste jag säga att det vore en ganska betänklig sak. En lag, som är av social art och som avser att skydda personalen på vissa arbetsområden, kan inte få leda till, att en försämring i själva verket skulle kunna inträda i situationen för denna personal.

Nu torde det inte finnas några utsikter att här i kammaren få igenom denna reservation; det kan väl tänkas, att den går igenom i andra kammaren, om man där inte redan har behandlat frågan. Jag kommer emellertid det oaktat att yrka bifall till reservationen. Jag kan göra det därför, att det föreligger en motion om att taga bort alla inskränkande bestämmelser, och då rymmes naturligtvis ett sådant yrkande som mitt inom denna motions ram. Jag vet visserligen, att man kommer att säga, att om man genomdriver en så långt gående lagstiftning, blir det till ohägn och medför tråkiga förhållanden för en del företag. Men den som har suttit länge i andra lagutskottet vet ju, att varje gång man inför en ny sociallagstiftning, så heter det, att genomdrives den lagstiftningen och göres den radikal, så blir den till ett rent fördärv för hela den kategori, som beröres av lagen. Jag brukar ta sådana deklARATIONER oerhört lugnt, ty jag vet av gammal erfarenhet, att när vi undan för undan från andra lagutskottets och riksdagens sida genomdrivit även ganska radikala lagstiftningsåtgärder, har det sedan visat sig att alla profetior om hur katastrofalt det skulle bli i fortsättningen knappast ha besannats. Saken har klarat sig. Och jag tror från den utgångspunkten, att även om en så långt gående lagstiftning som denna genomföres, kommer det hela att klara sig.

Jag vill därutöver — som motiv för mitt yrkande om bifall till herr Hermanssons m. fl. reservation — säga, att det finns en gammal princip, som jag i stor utsträckning följt under en massa år — jag har nämligen alltid resonerat på det sättet, när vi tagit ett steg framåt på den sociala lagstiftningens väg, att det är mycket fördelaktigt, att åtminstone en eller annan röst har höjts för att man borde gå ännu något längre. Det är liksom en antydning om, att här skall i

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
framtiden komma en ny lagstiftning, som går längre. Det har redan sagts under debatten, att denna lagstiftning är en provisorisk lagstiftning, som man måhända får rätta till ganska snart. Då tycker jag från min utgångspunkt, att det är mycket lämpligt och taktiskt klokt att redan nu vid behandlingen av denna fråga uppmärksamheten riktas på det nya steg, som en gång bör tagas.

Inte minst på grund därav ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Hermansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr Ericsson, Carl Eric: Herr talman! Jag skall endast be att få framföra ett par reflexioner i anledning av det föreliggande förslaget.

Det framgår, som kammarens ärade ledamöter säkert sett, av den kungl. propositionen att av de remissinstanser, som blivit tillfrågade rörande denna lagstiftning, ha elva tillstyrkt förslaget, sexton ha avstyrkt det och två ha varit tveksamma. Av de yttranden som avgivits har jag särskilt fäst mig vid vad kommerskollegium skrivit i sista punkten i sitt yttrande, vilket återfinnes i propositionen på s. 32. Kommerskollegium anför: »Kollegium vill därför ifrågasätta, huruvida icke den status-quo-politik, som följts i fråga om prisläge i allmänhet, bör föranleda den konsekvensen, att även en sådan reform som här är i fråga får anstå, till dess att den fria prisbildningen åter kan göra sig gällande.»

Jag tycker att detta kommerskollegii uttalande är av synnerligen stort värde i detta sammanhang. Det trycker på en punkt som man ändå inte kan bortse ifrån, nämligen den ekonomiska situation som kan uppstå om detta lagförslag genomföres.

Jag har också fått vissa uppgifter från ett mindre pensionat i en liten badort nere på Västkusten, och jag tror att det bästa jag kan göra är att återge vad de innehålla. Det gäller ett litet sommarpensionat, som innehas av en dam som där bedrivit sin verksamhet i tio år. Då hon började sin rörelse, skriver hon, anställde hon en kokerska för 100 kronor, en husa för 50 kronor och ett köksbiträde för 35 kronor i månaden. Då hade personalen en arbetstid av 14 timmar per dag och ledigheten utgjorde en halv dag per vecka. Under föregående år hade hon fortfarande samma personal, men lönerna hade då höjts så, att kokerskan, som förut haft 100 kronor, nu hade fått 400 kronor i månaden, husan, som tidigare haft 50, nu hade 175 kronor, och köksbiträdet hade fått lönen höjd från 35 till 100 kronor i månaden. I år har hon för att kunna få hjälp fått höja lönerna ytterligare, så att husan får hon betala med 200 kronor och köksbiträdet med 140 kronor i månaden. Under tiden har också personalens ledighet utökats, så att var och en nu har en hel ledig dag i veckan.

Hon skriver att om nu, till råga på de svårigheter hon redan har, skulle komma en lagstiftning av det innehåll, som det föreliggande förslaget anger, så skulle detta medföra en säker död för flertalet säsongbetonade inackorderingsställen. Det skulle betyda att man fick anställa det dubbla antalet flickor, som då måste arbeta i två skift, man fick vidare ha dubbelt så många rum och bäddar för tjänstepersonalens räkning, och slutligen skulle lönerna inte sjunka i förhållande till arbetstidens minskning, utan lönekontot skulle ökas väsentligt utöver vad som nu är fallet.

Det var ett litet exempel på de verkningar, som lagen i ett enda speciellt fall skulle komma att medföra. Och jag är alldeles övertygad om att detta inte är något enastående fall. Tvärtom. Det finns nere på Västkusten många tiotal sådana pensionat, som nu fylla en mycket stor funktion i sommarlivet där nere, om man nu får uttrycka saken så, men som säkerligen i många fall få slå igen sin verksamhet om denna lag går igenom.

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)

Jag tror att det är mot bakgrunden av detta förhållande som man bör taga del av länsstyrelsens i Göteborgs och Bohus län yttrande om den föreslagna lagstiftningen. Jag kanske får lov att återge detta yttrande, som inte är så långt. Länsstyrelsen framhåller, enligt det referat som finns i den kungl. propositionen, att »om lagstadgad arbetstidsbegränsning infördes för den rent säsongbetonade rörelse, som uppstått i länet som en följd av turist- och sommar-nöjstrafiken, den redan nu föreliggande svårigheten för arbetsgivarna att uppbringa erforderlig personal torde bliva praktiskt taget oöverstiglig inför tvånget av ytterligare personalökningar. För arbetstagarna, som åtagit sig ifrå-gavarande kortvariga säsongarbete oftast just med tanke på att genom en extra anspänning av krafterna under en kort tid få en god inkomst, kunde enligt länsstyrelsens mening antagas, att utsikten till lindrigare arbetsvillkor genom begränsad arbetstid icke uppvägte värdet av den minskning i dricks-penningsinkomster, som den inskränkta arbetstiden medförde.»

Jag tror också att länsstyrelsen där nere har en mycket klar uppfattning om behovet för västkustbefolkningen att få de inkomster, som denna rörelse för med sig. Jag skulle vidare vilja framhålla att följderna av lagstiftningen för Västkustens vidkommande inte i första hand skulle drabba innehavarna och innehavarinna om dessa små pensionat, utan den skulle drabba vida kretsar av befolkningen runt omkring, för att inte tala om den allmänhet som besöker dessa ställen. Man får betänka att en stor del av befolkningen runt omkring dessa pensionat nu har en ganska betydande del av sin utkomst genom inackorderingar och rumsuthyrningar, som de kunna få därför att dessa pensionat dra folk till platsen. Jag tror därför att lagstiftningen skulle kunna medföra en mycket avsevärd minskning av inkomsterna för den fattigare delen av Bohusläns befolkning.

Jag förstår ju, herr talman, att det här är utsiktslöst att framställa något avslagsyrkande. Situationen är inte sådan. Men jag har gärna velat framföra dessa synpunkter, till det värde de nu kunna ha, innan kammaren går att fatta sitt beslut i denna fråga. Jag har alltså intet yrkande, herr talman.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Ett av de motiv som jag haft för att ansluta mig till den reservation, som innebär att inte låta alltför små företag omfattas av den lag, som här föreslås, är att lagen otvivelaktigt kommer att medföra ett mycket utökat behov av ny arbetskraft.

Som alla veta är det redan nu en skriande brist på arbetskraft, icke minst på det kvinnliga området, vilket gör att lönerna pressas upp och konkurrensen blir starkare. Sålunda ha exempelvis våra sjukhus och alla möjliga liknande inrättningar oerhört svårt att få sitt personalbehov tillgodosett. Det har till och med gått så långt att man fått lov att stänga sjukhusavdelningar och avdelningar på sanatorier. Den arbetskraft, som man har att tillgå för platserna som biträden vid sjukhusen, är i ganska stor utsträckning just den personal, som tar tjänst vid hotell- och restaurangföretag. Det är sålunda enligt mitt förmenande en ganska olämplig tidpunkt att just nu, när arbetskraften är upptagen till bristningsgränsen överallt, införa en lag, som utan tvivel kommer att ha till följd att det blir ännu större brist på arbetskraft. Detta kan inte vara en praktisk åtgärd med hänsyn till tidsläget. Och så bråttom är det väl inte med genomförandet av dessa bestämmelser, att man inte kan vänta till dess att det svåra läget har lättat.

Detta är den ena synpunkten, som jag har anlagt på frågan. Den andra är den, att bestämmelsen om det antal arbetstagare, som enligt propositionen skulle falla under lagen, kommer att medföra mycket stora svårigheter i det

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
avseende, som herr Ericsson nyss har fäst uppmärksamheten på. Jag tänker kanske därvid inte så mycket på sommarpensionat och sommarrestauranger vid kusterna, ehuru lagen naturligtvis drabbar också dem, utan jag tänker mera på sådana små pensionat, ofta kombinerade med rum för resande och en liten matservering, som drivas överallt i små samhällen här i landet. För en sådan ort, man kan ju som exempel ta ett litet stationssamhälle, skulle det vara ytterst olägligt om det inte funnes någon möjlighet för resande att få tak över huvudet och även ett mål mat. Det skulle medföra svårigheter för en hel del verksamhetsgrenar, om inte en sådan möjlighet finge stå öppen. Nu fruktar jag att många sådana små företag, som jag här beskrivit, skulle komma i det läget att de måste taga under övervägande om de skola fortsätta eller inte. Antingen kunna de komma i det läget att de överhuvud inte kunna få arbetskraft, och det är väl det sannolikaste, och av den anledningen helt enkelt tvingas att upphöra. Eller också kan lagstiftningen medföra, som den föregående talaren redan antytt, en så betydande utökning av kostnaderna för deras rörelse, som förut kanske inte givit mer än att det nått och jämnt gått ihop, att det blir droppen som kommer bägaren att rinna över.

Detta skulle utsätta de personer, som bruka frekventera sådana små ställen, för stora olägenheter. Det skulle säkerligen gå betydligt lättare att få till stånd en lagstiftning av den omfattning som i propositionen föreslås, om man ville ställa sig avvaktande och vänta till dess tiderna förändrats till det bättre. Det är ju inte alls omöjligt att man exempelvis nästa gång, då lagen skall förnyas, kan taga upp en sådan tanke, om förhållandena då äro sådana att lagen inte skulle behöva göra den skada, som jag är säker på att den nu kommer att göra.

Herr Hage nämnde att han inte trodde på några skadeverkningar av arbetstidslagarna. Man hade alltid spått, sade han, att det skulle bli skadeverkningar, men de ha uteblivit. Hur vet herr Hage det?, måste jag fråga. Herr Hage driver inga företag, mig veterligen, så att han kan ha några personliga erfarenheter av detta. Jag kan här dra fram två arbetstidslagar, beträffande vilka jag för min del har en ganska betydande erfarenhet, den ena är lantarbetstidslagen och den andra är arbetstidslagen för detaljhandeln. I det förra fallet är det intet tvivel om att jordbrukarna varken kunnat eller ha haft råd att skaffa den personal, som skulle behövas för att få upp det sammanlagda antalet arbetstimmar på respektive gårdar till vad det tidigare varit. Alltså fattas det ett visst antal arbetstimmar, detta alldeles oavsett de svåra verkningarna av utkallelserna under kriget, som ha skärpt läget ytterligare. Det fattas alltså ett visst antal arbetstimmar. Rationalisering pågår givetvis, men jag påstår med bestämdhet att denna rationalisering icke har kunnat neutralisera verkningarna av det uteblivna antalet arbetstimmar. Hur har då detta verkat? Ja, det har inte verkat på det sätt, som herr Hage möjligen skulle ha kunnat observera, att det löpande nödvändiga arbetet med sådd och skörd och jordens bearbetning har försummats, åtminstone inte mer än vad inkallelserna gjort nödvändigt. Dessa arbeten gå givetvis alltid i första hand. Men lagarna ha haft den inverkan att en massa andra arbeten måst eftersättas, som inte äro för dagen nödvändiga, men som sammanhånga med underhållet av alla möjliga saker som finnas på ett jordbruk — dikesrensningar, underhåll av markvägar, underhåll av täckdikningssystem, puts och snygghet kring gårdarna och sådant underhåll av byggnaderna, som kan göras med gårdsägarens arbetskraft och sålunda inte påkallar yrkesarbetare. Genom allt detta har en standardförsämring och en eftersläpning kommit till stånd, som det skulle vara mycket lätt att påvisa för herr Hage och andra om de finge ägna fjorton dagar åt att verkligen studera saken. Men det är den minsta tid som behövs

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
för att få en klar inblick i förhållandena. Så nog har det blivit vissa återverkningar av den lagen.

Vad beträffar arbetstidslagen för detaljhandeln är det intet tvivel om att den nödvändiggjort anställande av större personal med därav följande högre kostnader, som i vissa branscher kunna bli ganska avsevärda — speciellt sådana, där affärsverksamheten sväller ut särskilt mycket under vissa dagar i veckan, inte minst charkuteribranschen. Inom den branschen, som jag känner rätt väl till, på grund av att jag har att göra med ett stort företag, som har många butiker, kan man räkna ut, att ökningen av kostnaderna på grund av den genom arbetstidslagen nödvändiggjorda ökningen av personalen belöper sig till ungefär 1½ öre per kilogram vara i genomsnitt. Man kan säga, att detta inte gör så mycket, därför att marginalen kanske förut var så stor, att den hade rum för denna ökning. Emellertid har det ju visat sig, att även butikshandelsmarginalen under tiden efter arbetstidslagens införande, som råkar sammanfalla med kriget — varigenom det blir svårt att renodla saken — har måst stiga. Verkan av denna arbetstidslag är precis den som jag här nämnt: den har fördyrat varorna genom att den motiverat en höjning av minuthandelns marginal, vilken ju inte i sig själv är önskvärd. Alltså har varje arbetstidslag en viss verkan; om den är större eller mindre skall jag inte här yttra mig om. I vissa fall är den av den arten, att den på lång sikt kommer att ha rätt stor betydelse, i andra fall är verkan kanske mindre. Det hela fungerar ju, men nog blir det verkningar, fastän man får lov att vara insatt i förhållandena för att till fullo konstatera dem.

Nu menar jag, att det kommer att bli vissa verkningar även av denna lag, om man låter den gälla också för företag med så få arbetare som propositionen föreslår. Om man inte gör detta, tror jag, att verkningarna bli mindre, därför att man vid de större företagen redan tidigare ganska väl genom kollektivavtal anpassat sig efter de nu föreslagna arbetstiderna.

När man då tänker på att tiderna äro sådana, att det fattas arbetskraft, tycker jag, herr talman, att det inte är riktigt att fatta ett beslut, som medför att den redan otillräckliga arbetskraften blir ännu otillräckligare och att människorna arbeta mindre, när det viktigaste nu i själva verket är, att man arbetar mera, så länge förhållandena äro sådana som nu. Det kan ju komma andra tider, då bristen på arbetskraft förbyts i sin motsats, och då bortfalla en del av nackdelarna med denna lag.

Herr talman! Detta är skälen till att jag har vänt mig emot 1 §. Jag ber att få ansluta mig till det redan förut av herr Wistrand framställda yrkandet på den punkten.

Herr Helgesson: Herr talman! Herr Norman har ju framhållit här, att andra lagutskottet särskilt prövat ordalydelsen i uttrycken »minst tre» och »fler än två» och kommit till det resultatet, att de ha samma betydelse. Då tycker jag, att man kunde godkänna mitt förslag, som överensstämmer dels med socialstyrelsens förslag i ärendet, dels med den allmänna arbetstidslagen. Jag tror för min del, att om den, av mig föreslagna formuleringen godkännes, kommer det att gå ganska smärtfritt att tillämpa lagen, men stannar man för »minst tre» kommer det att vålla stridigheter.

Jag vidhåller således mitt förslag.

Herr Wistrand: Herr talman! Herr statsrådet framhöll, att om man godkände den reservation som finns avgiven av mig och några andra vid 1 §, skulle lagen till mycket stor del mista sin betydelse, därför att den då i stort sett bara innehöll vad som redan var stadfäst genom avtalsreglering. Även om så

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
är fallet, kan jag inte förstå, att lagstiftningen skulle vara betydelselös. En avtalsreglering kan ju upphävas och ändras i båda riktningarna, och den omständigheten, att man har lagfäst det väsentliga av vad parterna tidigare överenskommit, måste ju vara en vinning för arbetarparten. Därom kan väl inte råda någon tvekan. Uppfattningen att en bestämmelse, att lagen endast gäller företag med flera än fyra arbetstagare, skulle medföra, att den största delen av lagstiftningen bleve verkningslös, är rätt märkvärdig, ty det är ju bara två arbetstagare man här strider om. Jag tror inte, att en sådan begränsning har den betydelsen. Däremot vet jag, att genom ett bifall till detta ändringsyrkande likvisst skulle undantagas ett mycket stort antal rörelser som stå på gränsen av bärighet och vilkas förmåga att alltjämt på ett rimligt sätt tjäna allmänheten — jag upprepar det: ofta nog just den allmänhet, som inte har råd att betala så mycket mer än hittills för mat och husrum under en semesterrekreation — beror på att man slipper alltför snäva regleringsbestämmelser.

Herr Hage sade några, enligt min mening, förvirrade ord att han hade hört — han uppgav inte vad han stödde sin uppfattning på — att med denna lagstiftning skulle förhållandena bli sämre än enligt avtalsregleringen. Jag har mycket svårt att förstå detta, ty lagstiftningen upphäver ju inte avtalsregleringen på något som helst sätt. I den mån avtalsregleringen kan medföra bättre villkor för arbetstagarna än lagstiftningen, har ju den förre allt fortfarande bestånd. Det argumentet förefaller mig därför vara mycket litet välgående i detta sammanhang.

Det var väl också så, att herr Hage behärskades mera av sin gamla vana att följa i herr Lindhagens fotspår och ta ett steg längre åt vänster än alla andra, än av överlagd uppfattning, att denna lagstiftning verkligen skulle leda till sämre förhållanden än som hittills rätt.

Herr Hage: Herr talman! Med anledning av herr Wistrands anförande vill jag säga, att jag inte uttryckte mig på det sätt som herr Wistrand framställde det. Jag sade, att i vissa fall kan det möjligen inträffa, att denna lagstiftning med utskottets formulering leder till en försämring, och det grundade jag på ett uttalande på sidan 19 i en reservation, som har avgivits efter samråd med sakkunskapen på detta område. När herr Wistrand säger, att avtal går över lag i detta avseende, är naturligtvis att märka, att ett avtal ju inte gäller i *alla* tider, utan förr eller senare blir det fråga om nya avtalsförhandlingar, och då kan en sådan omständighet som att lagstiftningen har blivit utformad på ett visst sätt leda till att man pressar fram ett avtal, som är sämre på denna punkt än det förut gällande. Jag tror, att detta är en fullt vederhäftig förklaring.

Sedan vill jag säga några ord till herr Mannerskantz. Han gjorde gällande, att jag påstått, att sociallagar av detta slag aldrig leda till några nackdelar, när det gäller att ordna arbetet. Så långt har jag inte gått. Vi kunna vara överens om, att under en övergångstid, när en social lag — även en sådan som denna — genomföres, uppstår alltid en eller annan svårighet. Men det har visat sig — och där står jag fast vid mitt uttalande — att efter hand som vi ha genomfört sociala lagar av detta slag, har samhället haft en förunderlig förmåga att ackommodera sig efter de nya lagarna. Det är det jag velat ge uttryck åt genom de anföranden jag har hållit på denna punkt både i utskottet och här i kammaren. Vidare tillkommer en sak, som också påpekades av herr Mannerskantz, nämligen att det är mycket svårt att bedöma, hur denna lag och överhuvud taget lagar av detta slag verka nu, när man har de militära inkallelserna. Jag vågar påstå — och jag tror, att herr Mannerskantz

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)
också var inne på den tankegången — att det i huvudsak är de militära inkallelserna, som leda till de svårigheter herr Mannerskantz talade om.

Jag tror att jag nu har förklarat, vad jag menat och jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr **Wistrand**: Jag skall be, att herr Hage preciserar, i vilket avseende denna lagstiftning är sämre än avtalsregleringen.

Herr **Hage**: Det påpekas på sidan 19 i utlåtandet, att den vanliga arbetstidslagen gällde så snart en fanns anställd i ekonomiavdelningen, och när nu lagstiftningen skall omfatta även dessa personer, kan såvitt jag förstår ett sådant förhållande som det av mig påtalade inträffa. Det är åtminstone den uppfattning, jag har om saken.

Herr statsrådet **Möller**: Detta är ett ganska absurt missförstånd. Den gamla arbetstidslagen kommer att gälla för all den personal, som den hittills har gällt för. Ingen blir berövad sin rätt till att inte arbeta mer än 48 timmar i veckan eller 144 timmar på tre veckor. Den nya lagen kommer bara att gälla personal, som haft längre arbetstid förut.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det nu ifrågavarande stycket förekommit följande yrkanden: 1:o) att detsamma skulle godkännas enligt utskottets förslag; 2:o), av herr *Wistrand*, att förevarande stycke skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av honom m. fl. därom anförda reservationen; 3:o), av herr *Hage*, att stycket skulle godkännas med den avfattning, som föreslagits i herr *Hermanssons* m. fl. reservation; samt 4:o), av herr *Helgesson*, att stycket skulle godkännas med den ändring, att orden »minst tre» utbyttes mot »flera än två».

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets förslag till styckets lydelse vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Helgesson* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § första stycket av andra lagutskottets i utlåtande nr 49 punkten A framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda stycke med den ändring, som under överläggningen påyrkats av herr *Helgesson*.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

1 § andra stycket samt 2 och 3 §§.

Godkändes.

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)

4 §.

Denna paragraf var så lydande:

(i *Kungl. Maj:ts förslag*:)

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid än att arbetstiden, raster och måltidsuppehåll oräknade, kommer att under loppet av tre kalenderveckor uppgå beträffande arbetstagare, som har att direkt betjäna allmänheten, till 153 timmar och i fråga om annan arbetstagare till 144 timmar.

(i *utskottets förslag*:)

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid än att arbetstiden, raster och måltidsuppehåll oräknade, kommer att under loppet av tre kalenderveckor uppgå beträffande arbetstagare, som har att direkt betjäna allmänheten, till 153 timmar och i fråga om annan arbetstagare till 144 timmar. *Arbets- tiden må ej något dygn överstiga 11 timmar.*

Enligt en vid paragrafen avgiven reservation hade herrar *Wistrand*, *Löfvander* och *Mannerskantz*, fröken *Andersson* samt herr *Hedlund* i Rådombeslut på åberopade grunder hemställt, att 4 § måtte erhålla den i propositionen föreslagna lydelsen.

Herr **Wistrand**: Jag skall be att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven vid denna paragraf.

Herr **Norman**: Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 4 § av andra lagutskottets i utlåtande nr 49 punkten A framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer m. m. (Forts.)

Ja — 44;

Nej — 47.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

5 och 6 §§.

Godkändes.

7 §.

I denna paragraf var 2 mom. så lydande:

Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetstagare till arbete å övertid, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 36 timmar under loppet av tre kalenderveckor och 020 timmar under loppet av ett kalenderår.

Herr **Norman**: I 7 § har det kommit in ett förargligt tryckfel. Där står på näst sista raden »020». Den första nollan har kommit fel, den skall stå efteråt. Det skall vara »200».

Jag hemställer om bifall till paragrafen med denna rättelse.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, godkändes den nu föredragna paragrafen med den rättelse, att uttrycket »020 timmar» ändrades till »200 timmar».

Övriga delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å lagförslaget.

Punkterna B och C.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 55, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 215 av herr *Bärg, Johan*, m. fl. och II: 326 av herr *Vougt* m. fl., hade hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående utredning enligt i motionerna angivna riktlinjer rörande en sådan rationalisering av jordbruksföretagen, att deras drift gjordes ekonomiskt bärkraftig.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 215 och II: 326 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att — i den mån undersökningar i vissa av utskottet förut i utlåtandet berörda hänseenden icke redan igångsatts — utredning i motionernas syfte och enligt av utskottet angivna synpunkter måtte verkställas samt därav föranledda förslag så snart ske kunde föreläggas riksdagen.

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Inom alla kretsar i landet torde numera råda enighet om att jordbruket bör kunna giva sina utövare full bärgning och att i jordbruket sysselsatta böra erhålla en levnadsstandard likvärdig med andra befolkningsgruppers. Utskottet är av den uppfattningen, att vilka former som än må förlänas de nu tillämpade åtgärderna till stöd för jordbruket, kunna dessa åtgärder icke varaktigt förbättra levnadsbetingelserna för de jordbrukare, som för sin bärgning äro beroende av avkastningen från allt för små och olämpligt sammansatta brukningsdelar. Utskottet kan därför tillstyrka motionärernas förslag att en grundlig och förutsättningslös utredning i syfte att utröna möjligheterna att i olika avseenden förstärka produktionsresurserna på dylika jordbruk bör igångsättas.

Såsom framhålles i motionerna synes till riktpunkt för de statliga stödåtgärderna på området böra tagas de s. k. familj jordbruken, d. v. s. jordbruk, som kunna skötas av och lämna full bärgning åt brukaren och hans familj. Med det sagda har utskottet icke velat uttala sig för att den nu pågående verksamheten för bildande av arbetarsmåbruk bör upphöra. Dylika jordbruk spela nämligen alltjämt stor roll, då det gäller att ordna bostads- och livsmedelsförhållandena för den stora del av befolkningen på landsbygden, som för sin utkomst i stor utsträckning är beroende av förhållandena inom andra näringsgrenar än jordbruket. Dylika stöd jordbruk synas böra bibehållas i de fall förhållandena så påkalla. De jordbruk som utskottet däremot anser såvitt möjligt böra bringas att upphöra äro de s. k. ofullständiga jordbruken, d. v. s. gårdar, vilkas innehavare för sin försörjning äro helt eller huvudsakligen beroende av den avkastning gården kan ge, men som till följd av ägornas otillräcklighet, olämpliga sammansättning eller andra orsaker icke kunna ge brukaren full bärgning.

De arealkompletteringar, som i sistnämnda fall ofrånkomligen erfordras för att dylika jordbruk skola kunna bli bärkraftiga, torde i stor utsträckning och i första hand kunna komma till stånd genom överenskommelser mellan vederbörande jordägare. Därest utflyttningar möjliggöra en önskvärd sammanslagning av två eller flera intill varandra liggande ofullständiga brukningsdelar, böra därför de berörda parterna intresseras för att frivilligt medverka till att en sådan sammanläggning verkligen sker. En annan möjlighet att komma till rätta med förhållandena härvidlag synes vara, att det allmänna får rätt till förköpsrätt, i de fall vederbörande gård skulle utbjudas till salu, för att sedan kunna draga försorg om att erforderlig sammanläggning kommer till stånd. Därest tillskotts jord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bli nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas. I sistnämnda fall måste man emellertid framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna på eljest bärkraftiga jordbruk försämrats.

Enligt vad utskottet erfarit torde de i motionerna berörda frågorna i viss mån redan vara föremål för överläggningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Utskottet vill därför ifrågasätta, huruvida icke det av utskottet nu förordade utredningsuppdraget kunde anförtros åt denna kommitté.»

Reservationer hade avgivits av, utom andra,

- 1) herr *Tjällgren* i fråga om motiveringen till utskottets hemställan;
- 2) herrar *Andersberg* och *Andersson* i Tungelsta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade;

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

3) herrar *Bondeson* och *Larsson* i Karlstad, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den avfattning, som i denna reservation angivits.

Herrar *Anderberg* och *Andersson* i Tungalsta hade enligt den av dem anförda reservationen ansett, att det sista av de här ovan återgivna styckena av utskottets motivering bort avfattas sålunda:

»Enligt vad utskottet erfarit torde de i motionerna berörda frågorna i viss mån redan vara föremål för överläggningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Vid övervägande av formen för den föreslagna utredningen anser därför utskottet, att det jämväl bör prövas huruvida det av utskottet nu förordade utredningsuppdraget kan anförtros åt denna kommitté.»

Den i herrar *Bondesons* och *Larssons* i Karlstad reservation förordade motiveringen skilde sig från utskottets motivering endast därutinnan, att de två sista meningarna i det tredje av de nyss återgivna styckena (»Därest tillskottsjord — — — jordbruk försämras.») utelämnats.

Herr **Tjällgren**: Herr talman! I de likalydande motioner, som ha givit anledning till föreliggande utlåtande, har yrkats, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående utredning enligt i motionerna angivna riktlinjer rörande en sådan rationalisering av jordbruksföretagen, att deras drift göres ekonomiskt bärkraftig. Mot motionärernas hemställan kan enligt min mening knappast någon invändning eller anmärkning göras. Inom utskottet har därför ej heller rätt mer än en mening beträffande utskottets hemställan, nämligen att man borde tillstyrka bifall till motionerna. Däremot har det varit i någon mån delade meningar rörande utskottets motivering. Som framgår av det föreliggande utlåtandet har jag tillåtit mig att anteckna en s. k. blank reservation och det är för att ange skälen till denna reservation som jag har begärt ordet.

Det är mot en del av vad som sägs i utskottets motivering på sidan 10 andra stycket, som jag vänder mig. Jag skall inte trötta med att citera hela stycket. Här talas om vissa arealkompletteringar, och man säger: »Därest utflyttningar möjliggöra en önskvärd sammanslagning av två eller flera intill varandra liggande ofullständiga brukningsdelar, böra därför de berörda parterna intresseras för att frivilligt medverka till att en sådan sammanläggning verkligen sker. En annan möjlighet att komma till rätta med förhållandena härvidlag synes vara, att det allmänna får rätt till förköpsrätt, i de fall vederbörandes ård skulle utbjudas till salu, för att sedan kunna draga försorg om att erforderlig sammanläggning kommer till stånd.» Så långt har jag ingenting att invända mot utskottets motivering, men väl mot den mening, som kommer därefter och som lyder: »Därest tillskottsjord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bliva nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas.» Den sista satsen har jag inte alldeles oreserverat kunnat ge min anslutning till, och jag har som sagt begärt ordet för att få till protokollet antecknat, att jag icke vill stå för den.

Motionerna ha varit remitterade till lantmäteristyrelsen, lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen, och vad dessa myndigheter anfört framgår ju av utskottets utlåtande. Lantmäteristyrelsen har begränsat sig till att avge utlåtande om vad motionerna innehålla i fråga om fastighetsbildning o. s. v., men saken i övrigt har denna styrelse inte ansett sig böra ingå på. Lantbruksstyrelsen har under framhållande bland annat, att i motionerna berörda problem, d. v. s. jordbrukets rationalisering, närmast är föremål för behandling av 1942

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
års jordbrukskommitté och fastighetsbildningssakkunniga, avstyrkt bifall till motionerna. Vad styrelsen i övrigt har anfört framgår av utlåtandet; jag skall inte läsa upp det här. Även egnahemsstyrelsen har erinrat om att 1942 års jordbrukskommitté torde ha igångsatt utredningar i flertalet av de av motionärerna berörda spörsmålen, men den har i alla fall inte velat motsätta sig ett bifall till motionerna.

Jag har som sagt ingen invändning att göra mot utskottets hemställan, men jag har velat få till protokollet antecknat, att jag icke delar utskottets mening på den nyss berörda punkten. Under hänvisning till vad jag sålunda anfört rörande motiveringen ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hagman: Herr talman! I de motioner, som avhandlas i detta utskottsutlåtande, påtalas vissa missförhållanden vid vårt jordbruk, främst då det mindre jordbruket, och det föreslås vissa åtgärder för dessa olägenhetens undanröjande. Vad som här säges är inte någon nyhet för dem, som äro något initierade i förhållandena inom vårt jordbruk. Det är kända, många gånger och i olika sammanhang omvittrade förhållanden, som man här talar om. Detta hindrar emellertid inte, att det kan vara lämpligt att då och då, och även nu, påminnas om hur det i verkligheten ligger till.

I motionerna erinras bland annat om att bostadsbeståndet på landsbygden är undermåligt, att ekonomibyggnaderna mångenstädes äro otidsenliga, att elektrifiering inte har genomförts överallt, att även andra anordningar som medföra ökad bekvämlighet saknas, och att jordbrukens arrondering i många fall är mycket otillfredsställande. Stort intresse ägna motionerna också åt de så kallade ofullständiga jordbruken och vad som bör göras för att ställa till rätta det som här ovedersägligen inte är som det borde vara. Det talas om jordbrukets allmänna rationalisering och åtskilligt annat. Motionärerna vilja, att åtgärder här skola vidtas, och jag skulle tro, att såväl denna kammare som medkammaren är fullt ense med motionärerna om att allt, som tillgängliga resurser medge, bör göras.

För upporganiserandet och ledningen av den i motionerna förordade verksamheten ifrågasättes inrättande av ett särskilt organ. I motionerna säges det, att man förutsätter, att en ny organisation skall tillsättas. I utskottets utlåtande säges det, att man bör överväga, om man skall inrätta ett helt nytt organ eller eventuellt anförtro ledningen av verksamheten åt något nu befintligt ämbetsverk,

I detta sammanhang skulle jag vilja erinra om att 1939 och 1940 års riksdagar beslöto omorganisation av den dåvarande egnahemsverksamheten till en statlig organisation, som skulle ta hand om och syssla med i stort sett de uppgifter, som talas om i motionerna och i utskottets utlåtande. 1936 års egnahemsutredning, vars utredningsresultat låg till grund för den kungl. propositionen i ärendet, angav just förstärkning av de ofullständiga jordbruken såsom en av de viktigaste av de uppgifter organisationen skulle lösa. Kungl. Maj:t och riksdagen delade den uppfattningen. Egnahemsorganisationen har fått dessa uppgifter, och den har arbetat så långt dess krafter ha räckt till under snart fyra år. Man kan kanske säga, att resultaten inte ha blivit, vad man hade väntat. Inte alla ofullständiga jordbruk i landet ha blivit fullständiga, och det återstår åtskilligt att göra i fråga om bostadsförbättringar, trots att hundratals miljoner kronor ha offrats därpå. Jag skulle då vilja erinra om, att de uppgifter, som här föreligga, äro av utomordentlig storleksordning. Motionärerna ha också givit uttryck åt den uppfattningen. De tala om att det åtminstone torde ta en generation för att komma någon vart i detta

Ang. åstadskommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
hänseende, och då torde man kunna vara ense om att en slutlig lösning av dessa spörsmål inte kan nås på tre à fyra år.

För fullgörande av sina uppgifter ha egnahemsnämnderna inlett samarbete med lantmäteriväsendet, när det gäller sammanläggning av ofullständiga jordbruk och arrondering av de nya, som bildas, vidare med hushållnings-sällskapen i fråga om planläggning av vissa förbättringsarbeten, som äro anförtrodda sällskapen i vad angår de mindre eller ofullständiga jordbruken, och med skogsvårdsstyrelserna, då det gäller skogsbelåning och upprättande av skogshushållningsplaner m. m. Det samarbete, som sålunda inletts, har så långt jag känner till varit gott, man kan säga utomordentligt gott. Verksamheten har sålunda byggts upp. I år skola vi fortsätta arbetet med en inventering av de ofullständiga jordbruken. Det har i vissa delar av landet påbörjats tidigare, men medel och arbetskrafter räckte inte till. Nu ha pengar anvisats av Kungl. Maj:t. Det gäller visserligen ett så blygsamt belopp som 15 000 kronor för hela landet, men det är alltid något. I den mån tillräckliga medel ställas till förfogande kommer arbetet att fullföljas.

Jag skulle vilja säga, att samarbete mellan de nyss nämnda organisationerna är nödvändigt och lämpligt. Detta framhålles ju också i motionerna och jag tror även på något ställe i utskottets utlåtande. En önskan skulle man kanske i detta sammanhang få framställa, nämligen att samarbetet måtte givas fastare former. Då nu saken går till utredning, borde den frågan kanske ägnas särskild uppmärksamhet.

Då det inte föreligger någon reservation i vad det gäller denna angelägenhet, har jag inte något yrkande, men jag vill uttala den bestämda förhoppningen, att de sakkunniga, som få hand om denna utredning — om det nu blir 1942 års jordbrukskommitté eller några andra — måtte beakta de föreliggande omständigheterna, så att man inte kommer med några onödiga förslag om tillskapande av ytterligare organisationer, som såvitt jag förstår inte kunna anses behöfliga. Det synes mig vara mycket förnuftigare och lämpligare att utrusta de organisationer, som finnas, med erforderliga resurser att lösa de uppgifter varom här är fråga.

Så en annan sak, som tidigare också har berörts av utskottets ärade ordförande. Då det i motionen talas om den jordreform, som man här står i begrepp att genomföra, säges ordagrant så här: »För det första erfordras för jordreformens och driftsplaneringens förverkligande att jordbrukarna själva ha intresse härför och äro villiga att medverka.» För den skull är det nödvändigt med upplysningsarbete. Det är alldeles riktigt. Reformen måste vara sådan, att en saklig upplysning kan övertyga jordbrukarna om lämpligheten ur enskild och allmän synpunkt samt ekonomiskt sett av vad som planeras. Blir det en sådan reform, är jag också övertygad om att resultatet av arbetet kommer att bli tillfredsställande. Vidare säga motionärerna på s. 7 i motionen: »För att praktiska resultat skola uppnås måste det allmänna tillskjuta medel, av vilka enskilda jordägare erhålla ekonomisk gottgörelse för de kostnader eller för den tillfälliga reduktion av intäkterna, som arronderingen kunde väntas medföra för dessa jordägare. Denna kompensation bör sättas så hög att tvångsåtgärder för skiftets genomförande ej behöva tillgripas.» I detta uttalande skulle jag vilja instämma. Om de i motionerna angivna ledstjärnorna — om jag så får kalla dem — följas, behöver våld och tvång inte tillgripas för att reformen skall kunna lyckligt genomföras. Att de ifrågasatta planerna utföras i samarbete med jordbrukets utöware och landsbygdens befolkning i övrigt är, såvitt jag kan förstå, av utomordentligt stor betydelse. Varför har det då ansetts lämpligt att såväl i motionerna som

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
i utskottsutlåtandet ändock hota med tvångsåtgärder såsom ett yttersta medel? Jag vill påstå, att det är psykologiskt att göra så.

Under ett mångårigt arbete inom egnahemsorganisationen har jag fått viss erfarenhet av frågor av lithörande art. Jag känner visserligen inte till förhållandena överallt i landet, men i den provins, där jag har arbetat, ha jordägarna visat sig mottagliga för sakskal. Frivilliga överenskommelser ha kunnat träffas. Jag tror, att det är lämpligt, att vi hålla fast vid denna linje också i fortsättningen. Det har tidigare vid behandlingen av ett ärende talats om att vi i vårt demokratiska samhälle borde använda andra medel än våld och tvång. Jag ifrågasätter, om det inte vore lämpligt att tillämpa den satsen även på detta område.

Med anledning av vad jag här anfört och då reservanten i första kammaren, herr Bondeson, inte är närvarande, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herrar Bondeson och Larsson i Karlstad avgivna, vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr Anderberg: Herr förste vice talman! Jag vill först konstatera, att jordbruksutskottet trots många reservationer beträffande motiveringen i stort sett varit enigt om att tillstyrka de föreliggande motionerna. Utskottet har ägnat stort intresse åt de synpunkter, som lagts fram i dessa omfattande motioner, och utskottet har funnit synpunkterna värda allt beaktande.

Ur samhällets synpunkt är det av särskild vikt att jordbruket fyller två huvuduppgifter: det skall dels svara för landets livsmedelsförsörjning, dels också bereda jordbrukets utövare en inkomst, som kan anses skäligen i förhållande till andra medborgargrupper. I detta sammanhang må framhållas, att frågan om jordens fördelning är av stor betydelse, då det gäller att lösa dessa uppgifter.

Motionärerna åsyfta att genom rationaliseringsåtgärder göra det möjligt särskilt för det mindre jordbruket att möta de efterkrigsproblem, som man väntar skola uppkomma på olika områden av näringslivet. För att det mindre jordbruket skall bli i stånd härtill är det nödvändigt, att staten genom en jordlagstiftning eller på annat sätt möjliggör vidtagandet av sådana rationaliseringsåtgärder, som i motionerna ifrågasätts.

Den siste ärade talaren berörde i senare delen av sitt anförande en punkt i utskottsutlåtandets motivering, vilken rör frågan om de ofullständiga jordbruken och beträffande vilken det föreligger en reservation. Han ansåg, att utskottet skrivit väl skarpt, då utskottet hotat med tillgripandet av vissa tvångsåtgärder för att nå ett mål — de ofullständiga jordbrukens komplettering — som man skulle kunna vinna på annan väg. Han menade, att det var psykologiskt oklokt att nu, då hela frågan befinner sig på ett förberedande stadium, begagna sig av ett sådant skrivsätt. Jag kan emellertid inte finna annat än att utskottet gått synnerligen försiktigt fram härvidlag. Utskottet säger ju i detta sammanhang: »Därest tillskottsjord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bli nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas. I sistnämnda fall måste man emellertid framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna på eljest bärkraftiga jordbruk försämras.» Jag tycker, att när utskottet uttalat sig så mjukt och försiktigt, finns det ingen anledning att reagera så skarpt som den föregående ärade talaren gjorde. Det är emellertid klart, att om man skall nå det mål, varom här är fråga, måste man ha möjlighet att sätta makt bakom orden.

Vi veta, att jordförhållandena gestalta sig olika i olika delar av vårt land.

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

I Norrland exempelvis äges jorden i stor utsträckning av de stora bolagen. Där kan det kanske visa sig att de ofullständiga jordbrukens komplettering icke kan åstadkommas annorledes än genom ett expropriationsförfarande, och i så fall blir det måhända nödvändigt att tillgripa denna utväg. I motionerna liksom i utskottsutlåtandet har man överhuvud taget redogjort för alla de olika sätt, på vilka man skulle kunna uppbringa tillskottsjord för de ofullständiga jordbruken, och därvid har man icke haft anledning att lämna möjligheten av ett tvångsförfarande ur räkningen.

För en vecka sedan voro jordbruksutskottets ledamöter på resa i Jämtland. Vi voro då i tillfälle att ta del av ett stort projekt, som avsåg sammanförandet till en enhet av ett antal ägolotter vid Ragundabottnarna. Det var här fråga om god jord, som emellertid var uppdelad i omkring ett hundratal brukningsdelar. Ägarna till brukningsdelarna bodde på stort avstånd — ända upp till tre mil — därifrån och kunde därför inte bruka sina små jordbitar. Det hade nu ifrågasatts, att man skulle sammanföra de olika ägolotterna till en enhet och skapa ett instruktionsjordbruk — om jag så får kalla det — för bygden. Emellertid ville ägarna till brukningsdelarna inte frånhända sig dessa, utan man skulle försöka att gå andra vägar för att utnyttja jorden. Jag tycker, att detta är ett belysande exempel på fall, där det kunde vara till gagn för en hel bygd, om man hade ett expropriationsförfarande till sitt förfogande.

Under 1942 års riksdag hade vi en stor debatt i denna fråga, och då beslöto riksdagens båda kamrar att hos regeringen hemställa om en lagstiftning, som möjliggjorde tvångsöverlåtelse i viss utsträckning av mark till komplettering av ofullständiga jordbruk. För att frågan om dessa jordbruks komplettering skall kunna lösas på ett praktiskt sätt är det nödvändigt, att man till sitt förfogande har ett sådant instrument, som ett expropriationsförfarande utgör.

Herr Hagman omnämnde i sitt anförande de arbetsuppgifter, som ankomma på egnahemsnämnderna, och ansåg, att dessa kunde bli de organ, som skulle anförtros att ordna nu ifrågavarande förhållanden. Det är klart, att egnahemsnämnderna komma att deltaga i arbetet härmed. I utskottsutlåtandet framhålles emellertid önskvärdheten av att flera olika organ och myndigheter samverka i ett organ vid utförandet av de nu ifrågasatta planerna. Inte bara egnahemsorganisationen, utan även vissa andra institutioner böra vara med om att lösa den föreliggande frågan.

Meningarna bryta sig säkerligen mest beträffande tvångsåtgärderna, ty därvidlag är det fråga om olika principiella uppfattningar. Utskottet har emellertid inte tänkt, att man skulle tillgripa sådana åtgärder annat än om man inte hade möjligheter att komma fram på något annat sätt.

Målet för vår jordbrukspolitik är ju att ge dem, som arbeta inom jordbruket och ha sin utkomst därav, möjlighet till samma levnadsstandard som andra jämförbara befolkningsgrupper. Jordbrukarnas främsta intresse är inte, att priserna på deras produkter skola hållas så höga som möjligt, utan att produkterna skola kunna framställas för så låga kostnader som möjligt. Genom att produktionskostnaderna nedbringas ökas förtjänsten för jordbrukarna, icke minst på så sätt, att priset på produkterna kan hållas lägre och avsättningsmöjligheterna därigenom ökas. För att åstadkomma en minskning av produktionskostnaderna behövs det emellertid en rationalisering. De nu föreliggande motionerna vilja vara ett led i strävandena att rationalisera småbruken. Rationaliseringen av de stora och medelstora jordbruken har ju under de senaste åren fortskridit ganska långt, och denna rationalisering pågår allt fortfarande. För de små jordbrukens del återstår ännu åtskilligt att göra på detta område.

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

Det finns många viktiga områden, när det gäller det mindre jordbruket, där det allmännas hjälp behövs för åstadkommandet av förbättringar. Jag är därför glad över att utskottet kunnat ena sig i den föreliggande frågan, och jag hoppas, att den utredning, som nu kommer till stånd, skall medföra en upprekning av betydande mått.

Jag har tillsammans med en utskottsledamot från andra kammaren reserverat mig på en punkt. Reservationen rör ingen stor fråga, utan endast en liten detalj i utskottets motivering. Jag kommer inte att yrka bifall till reservationen, men jag vill med ett par ord förklara vad som ligger bakom reservationen. Utskottets majoritet har ifrågasatt att utredningen av de föreliggande frågorna skulle överlämnas till 1942 års jordbrukskommitté. Vi reserverar menade, att man inte borde trycka så starkt på detta, utan vi skrev litet mera vagt, att vi ansågo att det vid övervägande av formen för den föreslagna utredningen jämväl borde prövas, huruvida det av utskottet nu förordade utredningsuppdraget kunde anförtros åt denna kommitté. Att vi ville begagna denna vagare formulering berodde på att det inte precis är brukligt, att man från riksdagens sida i ett sådant här fall rekommenderar anlitaandet av en redan förefintlig kommitté, utan det vanliga är att man lämnar Kungl. Maj:t fria händer att välja den utredningsform, som Kungl. Maj:t anser bäst föra till målet.

Med stöd av vad jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! Det är ett ord, som allt oftare återkommer i dessa diskussioner om jordbrukets framtid, och det är ordet »rationalisering». Det ordet hörde vi också alldeles nyss, då herr Anderberg talade om nödvändigheten av jordbrukets rationalisering. Jag vill för min del inte bestrida, att rationalisering kan vara behövlig inom jordbruket, men jag tror, att man bör ta denna sak med en viss reservation. Man driver nog rationaliseringskravet litet för långt, litet in absurdum, när man argumenterar som om rationalisering vore det enda sättet att åstadkomma en förbättring för jordbruket. Rationaliseringsidén i all ära, men när man på visst håll skjuter rationaliseringskravet framför sig som om rationalisering vore det snart sagt allena saliggörande medlet för att få jordbruket på fötter, då är det svårt att undertrycka tanken, att det i grund och botten är rena camouflaget för en bristande vilja att ge en trägen arbetare vad hans arbete verkligen är värt.

Är då det svenska jordbruket och framför allt det svenska småbruket så efterblivet och så främmande för moderna brukningsmetoder, som man av allt att döma synes tro på visst håll? Jag är, som herrarna veta, från en landsända, där jordbruket enligt vad man anser är synnerligen efterblivet. Man brukar ta Dalarna som exempel på en landsdel, där jordbruksförhållandena minst av allt äro tillfredsställande. Denna uppfattning kan ju för all del i vissa stycken ha fog för sig, men jag tror, att föreställningarna om hur vi ha det i jordbrukshänseende i Dalarna äro mycket snedvridna och bra litet överensstämmande med sanningen. Jag vet, att det finns en hel del människor, som tro, att vi, som hålla på gamla seder och bruk och gamla klädedräkter — som jag ju gör — även i jordbrukshänseende befinna oss på ett mycket lågt och efterblivet stadium. Jag skulle vilja rekommendera herrarna — ja, hela riksdagen — att göra en resa upp till Dalarna och studera vårt jordbruk och se, hur långt vi avancerat på detta område. Jag tror nog, att många då skulle göra ganska stora ögon. Jag kan tala om, att i våra byar ha vi kommit ganska långt i fråga om rationalisering. Det finns kanske en del, som mena, att jag förhållig förhållandena i Dalarna och håller mig föga till sanningen, om jag säger, att vi

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

redan före förra kriget i våra byar och socknar i ganska stor utsträckning hade gemensamma vattenledningar och att elektrifieringen med hjälp av egna kraftstationer då var i full gång. Emellertid förhöll det sig på det sättet. Vi hade sannerligen inte heller några gammaldags redskap på våra gårdar. Vi följde med vår tid även på det området. Jag minns, att redan i min späda barndom kommo till min hembygd de första slättermaskinerna, följda undan för undan av räfsor, moderna plogar och harvar, tröskverk och all annan maskinell utrustning, en del därav gemensam för flera gårdar. Samgångsidén har aldrig varit främmande för Dalarnas folk.

I detta sammanhang kan jag erinra om en liten episod från mitt första riksdagsår, då Fabian Månsson och jag sutto i samma bänk i andra kammaren. Den inträffade någon tid efter den sammandrabbning, under vilken Fabian Månsson hävde ur sig de bekanta orden »Vet hut! Vet sjufalt hut!», vilka voro riktade till mig. Inom parentes kan jag nämna, att sedan denna sammandrabbning ägt rum, blevo Fabian Månsson och jag redan samma dag de bästa vänner och att denna vänskap bestått för hela livet. Alltnog, någon tid efter vår sammandrabbning frågade Fabian Månsson mig: »Ni uppe i Dalarna är väl kommunister allihopa?» »Nej, bevara mig», sade jag. »Hör du, jag menar inte kommunister i den bemärkelse, du tror, utan i den allra bästa bemärkelse», sade Fabian Månsson. Sedan förklarade han närmare, vad han menade. Han trodde, att vi, som bodde tillsammans i våra byar och socknar i Dalarna, höllo ihop och genom gemensamma ansträngningar utträttade mycket som annars inte skulle ha blivit av. »Ja, det har du rätt i», sade jag, och det var sant.

Jag får säga, att detta samarbete och denna kollektivisering är något efterföljansvärt, som emellertid kan vara mycket svårt att åstadkomma på sådana orter, där långt gående skiften verkstälts och gårdarna till följd härav ligga kringsspridda långt ifrån varandra. Där får varje jordbrukare för sig ganska svårt att realisera vad byafolket gemensamt mäktar komma åstad.

Rationaliseringssträvandena äro för Dalarnas del ganska markanta. Genomgående hava vi där för byarna gemensamma tröskverk, drivna med elektrisk kraft, gemensamma slipar, där vi slipa våra liar, vidare vedklingor och vedklyvare, ja, t. o. m. gemensamma cirkelsågverk, elektriskt drivna, där vi få vårt husbehovsverk tillskuret efter behov, billigt och bra. Jag ser en herre i kammaren, som skrattar åt vad jag nu säger och tydligen tycker, att det är löjligt och bara nonsens. Om det nu är något att skratta åt alla dessa anordningar, som skapats genom gemensamma ansträngningar — utan ett öres statsbidrag — och som eljest knappast kommit till stånd.

Vad beträffar skiftena och arronderingsförhållandena, är jag ingalunda någon motståndare till förbättringar på detta område. Jordens uppdelning med tillämpning av arvsreglerna har i många fall lett till avvita förhållanden. Skiften i enlighet med arvsreglerna ha skett in absurdum. Ägosplittring av detta slag förekommer emellertid knappast numera, utan nu går man den motsatta vägen och försöker samla ihop de mindre ägototterna till större enheter. Detta utesluter inte, att statsmakterna nog ha ganska mycket att göra på detta område för att det skall bli en bättre sakernas ordning. Jag vill i detta sammanhang understryka, att om det skall bli en verklig förbättring i de nu ifrågasvarande förhållandena, måste statsmakterna träda emellan, och jag vill nästan påstå, att de måste helt bestrida kostnaderna för förbättringen i fråga.

Vad beträffar byarnas renässans kan jag inte underlåta att läsa upp ett litet avsnitt ur ett yttrande av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, vilket avsnitt återfinnes på s. 16 i första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10 och är av följande lydelse: »Den spridda bebyggelsen lade vissa hinder i vägen för en långt driven kollektiv drift. Den bidroge också

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
till en isolering, som kristidens dåliga kommunikationer endast skärpt. Möj-
ligen skulle en samhällsplanering kring vissa sociala centra, i likhet med vad
som nu sker vid nybyggnad av större områden i vissa städer, icke vara allde-
les utesluten också för vissa områden på landsbygden.» Detta är ju ett utta-
lande till förmån för den uppfattning, som jag velat göra gällande, då jag
framhållit nyttan av att man sluter sig samman, så att man gemensamt kan
vidtaga åtgärder för jordbrukets förbättring. Då draga sådana åtgärder mind-
re kostnader och bli bättre än om man bor isär.

Jag vill gärna erkänna, att det finns jordbruk, som äro alltför små för att
helt kunna föda sin man. Jag begär emellertid inte, att varje småbruk skall
kunna ge innehavaren full bärgning. Vad jag begär är ingenting annat än
att jordbrukaren för sina produkter skall få en betalning, som är rimlig i för-
hållande till priserna på jämförliga industriella alster. Jag skall göra en jäm-
förelse mellan priset på vårt förnämligaste näringsmedel, naturprodukten
mjölk, å ena sidan, och priset på industriprodukten pilsner å andra sidan. Är
det rimligt och riktigt, att en liter mjölk — märk väl en hel liter — i buti-
ken inte får kosta mer än 30 å 31 öre, under det att en »halva» pilsner = en
tredjedels liter på billigaste näringsställe kostar 44 öre. Det är lika med 1
krona 42 öre per liter. Och ändå ha vi här att räkna med en i storindustri-
säkerligen efter allra rationellaste metoder fabricerad vara, som dessutom ej
på långa vägar når upp till det höga närings- och hälsovärde, som mjölken
besitter. Den skall tillåtas att betinga detta höga pris, och utnyttjandet av
denna fabrikation i vinningssyfte, med svindlande utdelningar, gratisaktier
o. s. v., får opåttalt äga rum. Men när det blir fråga om mjölken, då blir det
ett evinnerligt gnäll om bara någon stackars ettöreshöjning av priset — då
resa sig i vägen järnhårda, för att inte säga stålhardade prisramar, oöverstig-
liga hinder och gärdsel och taggtråd i oändlighet omkring något heligt, orubb-
ligt, som ingen dödlig får röra vid.

Är det underligt, om enkla, hårt slitande människor tappa sugen och ge upp
i kampen under dylika förhållanden inför en sådan behandling från dem som
makten hava i detta land? Och ändock är det människor som betytt och betyda
så oändligt mycket för utvecklingen i vårt svenska samhälle, för fostran av
det sega folkmaterial, som gått ut från dessa enkla hem i bondebygderna. Om
samhället och dess maktavare ägde något av skamkänsla i sitt innersta, skul-
le de snarast allvarligt söka gottgöra en del av det vari de i tanklöshet ha
brustit i detta avseende.

Rotfastheten i den svenska jorden för största möjliga antal medborgare är
dock ett kapitalvärde, som ej får schackras bort för några tämligen ovissa och
osäkra spekulationer i rationaliseringens tecken, väsensfrämmande för svenskt
kynne och lättsinnigt farliga i denna internationellt opålitliga värld. Ett en-
sidigt idustriellt, mekaniserat samhälle skapar ingen lycka i det långa loppet
— förbundenheten med svensk jord och natur ger obetingat säkrare grundvalar
därför. De små tegarnas och täppornas folk behöva vi ingalunda se i den svun-
na romantikens ljus — det är klara realiteter att räkna med även i en framtid.
när det gäller formandet av en stabil och traditionsbundet väl beprövad stom-
me i vårt näringskulturella liv. Den stommen skall man vara rädd om, och
lyckligt är vårt land, om det i tid reparerar skadorna och inriktar sig på om-
sorgen om den kärna, som i alla tider utgjort det vackraste inslaget i en anrik
svensk bondekultur.

Detta vare sagt i allra största blygsamhet inför de stora planer, som välvas
för utformning av ett svenskt jordbruksprogram för dagar som komma. Vi
böra aldrig glömma, att det är svenskt land och svenskt folk vi ha att göra
med och att det är klokt att anpassa sig därefter. Storbruk i all ära — det

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

har sin plats där jordförhållanden, terräng och förutsättningar i övrigt lämpa sig därför — men mindre brukningsdelar äro att föredraga där landläget är ett helt annat och där befolkningens kynne, lust och vilja löpa i andra spår och omfatta andra ideal. En god anpasslighet efter skilda traktars olika intressen och behov må göra sig gällande utan en onaturlig tvångsplanering efter beskäftiga skrivbordsherrars stela mått och mall. Och stödåtgärder i olika former med inriktning på hjälp till självhjälp må löpa jämsides därmed.

Det är, vill jag säga, herr talman, ett program som statsmakterna skola ha enbart glädje av. Och det är vad jag ville hava sagt i samband med detta ärende, där starka krafter synas vara i rörelse för att rasera vad svenskt kynne sedan hedenhörs byggt och skapat till en bärande stomme i svenskt nationellt arbetsliv.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr Tjällgren: Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet under det anförande som hölls av herr Hagman. Han erinrade om en passus i de motioner, som ligga till grund för detta utskottsutlåtande och vari talas om att man om möjligt borde inrätta en central ledning för den skisserade planeringsverksamheten. Jag vill då fästa uppmärksamheten på att detta visserligen anges i motionerna, men att utskottet icke velat tillstyrka en sådan anordning. Utskottet säger nämligen: »Huruvida för ändamålet skall erfordras inrättandet av ett helt nytt organ eller ledningen av verksamheten må kunna anförtros åt något nu befintligt ämbetsverk eller annat organ, synes icke lämpligen bära avgöras i detta sammanhang, utan torde avgörandet av denna fråga kunna hänskjutas till den föreslagna utredningen.» Alltså löper man ingen risk att uttalandet i motionerna skall behöva föranleda ett nytt ämbetsverk. Det är ju möjligt, att egnahemsnämnderna kunna ta hand om även denna verksamhet när den en gång kommer till stånd, men det kan också tänkas bli andra organ eller institutioner.

Sedan skulle jag vilja säga ett par ord i anledning av herr Anderbergs anförande. Herr Anderberg yrkade visserligen inte bifall till den av honom och herr Andersson i Tungelsta avgivna reservationen, men jag vill i alla fall fästa uppmärksamheten på att skillnaden mellan utskottets uttalande och denna reservation på den punkt det gäller är så hårfin, att det strängt taget kan komma på ett ut vilketdera av dessa båda förslag kammaren behagade bifalla. Jag för min del anser i alla fall att kammaren bör kunna bifalla utskottets utlåtande även på den punkten.

Herr Holmbäck: Herr talman! Anledningen till att jag vågar besvära kammaren några minuter med ett anförande är, att det var på grund av en motion av mig som för fem à sex år sedan en av de kommittéer beslutades, som äro sysselsatta på det område som här är i fråga, nämligen fastighetsbildnings-sakkunniga; denna kommitté har som bekant till uppgift att i dess helhet omarbete jorddelningslagen.

Jag har för min del inte någon erinran mot att de utredningar ske, som här äro föreslagna av motionärerna och utskottet, och inte heller mot att uppgiften överlämnas till 1942 års jordbrukskommitté. Det enda jag skulle vilja betona är att denna i så fall bör förfoga över tillräcklig sakkunskap också då det gäller fastighetsbildningsväsendet. Detta är av grundläggande betydelse i detta sammanhang. Skulle en helt ny kommitté erhålla detta uppdrag, finge man tre kommittéer arbetande bredvid varandra på ett och samma problem, jordbrukets organisation och rationalisering, nämligen fastighetsbildnings-sakkunniga, 1942 års jordbrukskommitté och den nya kommittén. Med kändedom om

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
dylika kommittéers sedvanliga motvilja mot inblandning i andra kommittéers arbete måste det anses vara tämligen stora risker för att utredningen då icke kommer att hållas samman inom den gemensamma ram, som uppgiften kräver, samt för att luckor eller dubbelarbete skulle kunna förekomma.

Om jag alltså ej har någon erinran mot att arbetet anförtros åt 1942 års jordbrukskommitté, kanske det är tillåtet att till protokollet uttala den önskan, att det blivande utredningsarbetet måtte begränsas till att avse de stora principiella linjerna för hur jordbrukspolitiken och fastighetsbildningsväsendet för framtiden böra gestaltas. Går man alltför mycket i detalj, riskerar man att endast åstadkomma en utredning som så att säga aldrig slutar och som man därför inte får någon glädje av. I all synnerhet bör man ta hänsyn till att lösningen av här ifrågasatta problem är brådskande.

Denna kommitté bör också ha till uppgift att skapa bättre kännedom än man för närvarande har om den bestående fastighetsindelningen och jorddelningens problem överhuvud taget. Lantmäteristyrelsen anför i sitt yttrande över motionen, att det för närvarande icke är möjligt att helt överblicka och få en bestämd uppfattning om de s. k. ofullständiga jordbrukens problem av den anledningen, att man icke vet tillräckligt mycket om den bestående fastighetsindelningen eller om den utveckling av landets närings- och befolkningsförhållanden, som är att vänta under den närmaste framtiden. Det är en dylik kännedom om fastighetsindelningen man bör skaffa sig genom den nya utredningen.

Den politik, som man för närvarande och sedan flera år tillbaka bedriver i fråga om jordbrukens storlek, skall jag inte här försöka att gå in på, men jag har intrycket att den i många hänseenden är schematisk och att det därför vore lämpligt med en allmän utredning av den typ jag här har talat om. Jag skulle vilja uttrycka önskemålet att man, innan denna utredning fått visa resultat, icke brådskar med åtgärder avseende nya restriktiva bestämmelser på jorddelninglagstiftningens område. Med det uttalande av lantmäteristyrelsen, som jag nyss återgav, står kanske icke helt i samklang, att de fastighetsbildningssakkunniga, enligt vad man har fått veta, komma att föreslå strängare restriktioner med avseende på avstyckning. När man genom den utredning, varom nu är fråga, tar upp de större problemen, tror jag att det lämpligaste vore att tills vidare inskränka arbetet med reformen på jorddelninglagstiftningens område till uppgiften att undanröja otympligheter och inadvartenser i den gällande lagstiftningen. Först sedan den här ifrågasatta utredningen visat resultat synes det vara lämpligt att börja med förslag till ny lag för fastighetsbildningen på landet. Eljest blir arbetet härpå osäkert och famlande. Och att skärpa de nuvarande restriktionerna med avseende på avstyckning, innan man vet vart man egentligen vill syfta därmed, kan knappast vara riktigt.

Jag kommer, herr talman, att rösta för utskottets förslag.

Herr Eriksson, Carl Edmund: Herr talman! I utskottet lika väl som här i kammaren ha samtliga, om jag bortser från den ärade talaren på kopparbergslänsbanken, uttalat såsom sin bestämda uppfattning att det är till fördel att sammanföra ofullständiga jordbruk till bärkraftiga. Man är således ense ända fram till en viss punkt i utlåtandet, som tidigare refererats här i dag, nämligen den där utskottet talar om att det för att nå det åsyftade målet kan bli nödvändigt att vidtaga vissa tvångsåtgärder. Detta utskottets uttalande är avfattat i de mest vaga ordalag, som man tycker knappast skulle behöva stöta någon. Det är i alla fall klart för var och en som något har sysslat med detta spörsmål att om man inte bara vill lägga upp en plan för att åstadkomma bärkraftiga jordbruk, utan verkligen vill komma till några

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
resultat, måste man ovillkorligen ha en lagstiftning att falla tillbaka på som kan möjliggöra ett sammanförande av jordbruken.

Jag är mycket förvånad över att utskottets ärade ordförande och herr Hagman så kraftigt ha talat om det oriktiga i utskottets ställningstagande härvidlag. Jag kan erinra kammaren om att Riksförbundet landsbygdens folk yttrat sig angående dessa spörsmål i en skrivelse till första kammarens första tillfälliga utskott i samband med behandlingen av landsbygdens befolkningsfråga, och det heter där på följande sätt: »Olika åtgärder borde därvid kunna prövas. Inom områden, där tegarna äro små och spridda, borde ett utbyte kunna ske genom ny skiftesindelning, så att brukningsdelarna bleve mera sammanhängande och därigenom lättare att bruka. Där mindre brukningsdelar genom expropriationsförfarande lämpligen kunde tillföras jord och skogsmark för behöflig komplettering borde också detta göras möjligt. I motion II: 173 framhölls expropriation för enskild person som stridande mot svensk rätts-tradition. Om emellertid enskilda intressen även sammanfalla med samhälleligt gagn, finge denna tradition inte bli avgörande för ett ställningstagande, i synnerhet om expropriationen drabbade bolags-, akademi- eller ecklesiastisk jord. Bestämmelser borde även utfärdas om avstående av kompletteringsjord och skog från statens domäner.» Det framgår härav, att herrar Hagman och Tjällgren i denna fråga äro vida mera rädda än Riksförbundet landsbygdens folk.

Herr Hagman sade att man inte skall använda våld och tvång för att åstadkomma detta. Herr Hagman har läst utskottets utlåtande mycket dåligt när han kan påstå, att detta är de enda utvägar utskottet har pekat på. Utskottet har angivit en hel del åtgärder, som böra föregå ett statens ingripande genom lagstiftning för att vinna rättelse i hithörande förhållanden. Jag skulle vilja fråga herr Hagman hur han egentligen tänker sig att detta skall kunna genomföras. Att inventera alla ofullständiga jordbruk inom en landsända är ett arbete som säkert kommer att taga många år och kräva dryga kostnader. Men när man sedan skall söka förverkliga resultaten av denna vidlyftiga undersökning, möter man kanske ett bestämt motstånd från de personer, vilkas medverkan behövs för det syfte man vill vinna. Även om man betalar dem vad de rätteligen skola ha, kunna de säga nej. — Har man ingenting att falla tillbaka på i ett sådant läge, kommer ju hela denna utredning att stanna på papperet och i realiteten att tillämpas i mycket få fall.

Sedan skall jag be att få säga ett par ord till den ärade talaren på Kopparbergslänsbänken; jag begärde ordet när han höll sitt lovtal över jordbruket i Kopparbergs län. Jag erinrar mig, när jag för många år sedan var med i ett sammansatt utskott, att där visades en karta över brukningsdelarna i Kopparbergs län. Jag var kanske den mest osakkunnige av alla ledamöterna i detta utskott, men samtliga representanter för jordbruket uttalade vid detta tillfälle sin förkastelsedom över det delningsförfarande, som ägt rum i Kopparbergs län. — Nu säger den ärade talaren, att det gjorde han också, men om jag uppfattade honom rätt har han nyss talat om att det inte var någon fara med dessa små brukningsdelar. Jag tror för min del motsatsen, och skall jordbrukets tillstånd i Kopparbergs län vara idealiskt, då må man säga att skåningarna ha lång väg kvar innan de nå fram till idealiska förhållanden.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Andersson, Jones Erik**, erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill säga till den föregående talaren, att han nog missuppfattade mig. Jag gjorde nämligen mina reservationer i fråga om den jorddelning som har förekommit, och jag tror att jag lät dem komma fram på ett

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)
 mycket märkbart sätt. Jag sade också att det kan tarvas en ny skiftesindelning, och jag tillade — och det tror jag nog att också herr Eriksson hörde — att därvidlag måste kanske också staten träda emellan och hjälpa till i så hög grad att möjligen till och med alltsammans kommer att ske med statens hjälp. Så är det, herr Eriksson, och den saken har jag omedelbart velat lägga till rätta.

Herr Anderberg: Herr talman! Det var herr Jones Erik Anderssons anförande som uppkallade mig. I vissa delar har det redan blivit bemött av herr Carl Edmund Eriksson, men inte heller jag vill lämna opåtalat vad han anförde om den skiftesindelning, som förekommit i Dalarna. Den som aldrig så litet känner till förhållandena där förstår att det inte kan vara lämpligt att framställa detta såsom något efterföljansvärt.

Det göres så ofta från jordbrukarhåll här i debatterna vissa jämförelser mellan pilsnerpriserna och mjölkpriserna, men man resonerar inte riktigt rätt därvidlag. När den ärade talaren på kopparbergslänsbanken nyss gjorde en sådan jämförelse och talade om priserna på pilsnern, glömde han att nämna hur mycket staten tar av dessa pengar. Vi veta att maltdrycksskatten utgår med 30 resp. 54 öre per liter maltdrycker, och det betyder att staten tar in inte mindre än 38 miljoner kronor årligen på denna skatt. Jag har ingen anledning att föra talan för några pilsnerbryggerier eller dylikt, men jag är glad över att pilsnern är så dyr: det har gjort att folk har lärt sig att dricka mjölk i en helt annan utsträckning än tidigare. Det är en sak som vi på landsbygden skola vara glada över, att pilsnern kostar så mycket att menige man hellre dricker mjölk. Konsumtionen av maltdrycker har också nedgått från 172 milj. liter 1938/1939 till 123 milj. liter 1941/1942.

Men det är ju inte detta debatten här egentligen har rört sig om, utan den gäller möjligheterna att komma fram till rationaliseringar och förbättringar i olika avseenden för att åstadkomma ekonomiskt bärkraftiga jordbruk, och jag kan inte finna att det var något argument i denna debatt att tala om pilsnerpriset. När det gäller att finna vägar till ett bärkraftigt jordbruk nämnde jag i mitt första anförande, att det också är viktigt att förbilliga omkostnaderna för jordbruket. Men inte heller för den saken kan pilsnerpriset ha någon betydelse.

Intet annat yrkande har ju blivit framställt än om bifall till utskottets förslag, och jag ber att få vidhålla detta tidigare gjorda yrkande.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Det förefaller mig som om denna debatt i rätt stor utsträckning vore ett slag i luften. Här dryftas exempelvis från två håll, huruvida det skall stå kvar i motiveringen till jordbruksutskottets utlåtande, att vissa tvångsåtgärder skola kunna vidtagas, och huruvida den saken skall beaktas vid den ifrågasatta utredningen. Jag ber då att få påminna om vad kungl. egnahemsstyrelsen säger i sitt utlåtande över motionen: »Styrelsen vill i detta sammanhang erinra om att styrelsen i enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag håller på att verkställa utredning rörande förslag till lag angående expropriation av jord till förstärkning av ofullständiga jordbruk samt rörande förslag om rätt till förköp av jord för enahanda ändamål.» Den saken är alltså redan föremål för utredning, mina herrar! Kungl. Maj:t har uppdragit åt en av sina underlydande myndigheter att verkställa utredning i denna här så omdebatterade fråga.

Då man som jag under fyra år deltagit i 1936 års egnahemsutredningsarbete och i behandlingen av det kungl. förslaget till egnahemsväsendets organisation, som skedde här i riksdagen under åren 1939 och 1940, kan

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

man inte annat än bringa i erinran hurusom i detta förslag finnas angivna riktlinjer för den framtida jordpolitiken i Sverige. Att dessa riktlinjer ej skulle motsvara dagens krav förefaller mig vara en egendomlig uppfattning: de göra det nämligen. Här säges i motionen och i utskottsutlåtandet, att man skall taga sikte på familj jordbruken. Ja, det siktade vi till redan då, och riksdagen har godkänt detta program. Det står i motiveringen till 1939 års egnahemsreform, att vi syfta till familj jordbruk och att vi på allt sätt skola främja tillkomsten av sådana. Genom sammanslagningar av mindre brukningsdelar, köp av jord från större till mindre brukningsdelar, en intensiv jordförmedling o. s. v. skulle egnahemsorganen söka åstadkomma allt detta. Varför har man inte gått till att utrusta egnahemsorganen för denna deras uppgift? Orsaken kan endast vara det tidsläge som inträtt. Kriget bröt ju ut medan förberedelsearbetet pågick, och de ändrade förhållandena ha gjort att dessa organ icke utrustats på sådant sätt som både egnahemsutredningen och riksdagen den gången tänkte sig. På grund härav har kanske inte så mycket av detta program blivit förverkligat under dessa år, men en hel del har dock kunnat göras. Jag ber att få påminna om en sådan detalj som att vi ha möjlighet att med statsbidrag avlyfta från den enskildes axlar bördan av om byggnader bli överflödiga vid en sammanslagning av brukningsdelar.

Klara riktlinjer för detta arbete finnas alltså, vi ha tillskapat organ för att sätta i gång detsamma — allt detta finns i vårt samhälle i dag. Vad är det då som herrarna så ivrigt strida om? Hela denna debatt synes mig vara ett slag i luften.

Vidare äro fastighetsbildningssakkunniga sysselsatta med att utarbeta nya grunder för vårt jorddelningsväsende. Skola vi inte avvakta denna utrednings resultat, innan vi taga dessa frågor under förnyad omprövning?

Slutligen har Kungl. Maj:t också tillsatt en så stor jordbrukskommitté som 27-mannakommittén, vilken har i uppdrag att med ledning av vad som nu sker angiva riktlinjer för framtida svensk jordbrukspolitik. Skola vi inte heller avvakta denna kommittés utlåtande, innan vi ställa till med en ny utredning för att kalfatra och begrunda precis samma spörsmål?

Jag kan alltså inte komma till annat resultat, herr talman — vare sig med hänsyn till detta utskottsutlåtande eller med tanke på den debatt som här har förts — än att jag måste yrka avslag på det föreliggande utskottsutlåtandet.

Herr Hagman: Herr talman! Herr Carl Eriksson riktade till mig frågan, huru det var möjligt att jag kunde påstå, att hela den föreslagna nya verksamheten skulle komma att bygga på tvångsätgärder, då så inte alls var förhållandet. Ja, herr Carl Eriksson, det har jag väl inte heller sagt. Jag återgav vad som sagts i de motioner, som ligga till grund för utskottets uttalande, och jag sade, att därest vad där sagts fick vara en ledstjärna för verksamheten, kunde jag helt och hållet ansluta mig till det, men det var mot det hot om expropriation som låg i bakgrunden jag reagerade. Jag frågade också vad det skulle tjäna till att ha med detta i det eljest så försynt skrivna utlåtandet. Jag medger gärna, att den formulering utskottet använt, då utskottet talar om tvångsätgärder, är försiktigt hållen, vilket det är en glädje att konstatera. Tidigare har det ofta när det varit tal om jordreformer gjorts gällande att man endast genom jordexpropriation och tvångsätgärder kunde nå målet. Man tycks nu emellertid ha vaknat till besinning om att det hela kanske kan lösas på ett för samhället och den enskilde betydligt lämpligare och bättre sätt, om man begagnar sig av upplysningsverksamhet och har ekonomiska och samhällseliga skäl att falla tillbaka på i stället för vålds-

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bürkraftiga jordbruk. (Forts.)
diktat. Det var vad jag ville ha sagt. Jag har alltså inte alls påstått, att man avsåg att gå fram med allenast våld och tvång, men jag konstaterar att hot om expropriation dock föreligger, Jag tycker inte att sådant är nödvändigt, då man kan nå sitt mål ändå.

Herr Eriksson säger vidare, att vi ha så många ofullständiga jordbruk, och han frågar hur man skulle kunna komma till rätta med de ofullständiga jordbrukens problem utan expropriation. Ja, i utskottets utlåtande står talat om förköpsrätt. Vi ha inte haft något att anmärka mot tillämpning av förköpsrätt beträffande jordbruk, som på grund av generationsväxlingar eller eljest bli lediga. Det kan tvärtom vara lämpligt att samhället begagnar en sådan möjlighet, exempelvis genom egnahemsorganen eller eventuellt det nya organ, som skall handha denna verksamhet i framtiden.

Jordbruksutskottets ärade ordförande sade visserligen, att det inte i utlåtandet var utsagt, att det skulle bli något nytt organ. Det har jag heller aldrig påstått. Jag har refererat utskottets utlåtande och härav framgår att utskottet ifrågasätter möjligheten av ett nytt organ, och enbart det tycker jag är tillräckligt för att man bör säga sin mening om den saken. Såvitt jag kan förstå är det bättre att utrusta de organisationer som redan finnas med tillräckliga medel än att skapa nya.

Vi ha under riksdagens lopp både i denna kammare och i medkammaren diskuterat befolkningspolitiken. Det har därvid påvisats hurasom folkmängden på landsbygden alltmer minskas, och jag vill erinra om att herr Wahlund, som i denna kammare är specialist på hithörande område, sökt påvisa att nedgången intill år 1960 kommer att vara utomordentligt stor, vilket kan förväntas medföra, att en stor mängd, kanske tusentals, av ofullständiga jordbruk under en kommande tioårs- eller tjuguarperiod bli lediga. Då är det lämpligt med förköpsrätt för det allmänna. Sammanläggning till fullständiga jordbruk kan då äga rum. Den situationen bör man således räkna med, och man bör rusta sig för den. Hot om expropriationsförfarande är däremot psykologiskt och oklokt, och tvångsförfarande bör därför icke tillgripas.

Herr Bror Nilsson nämnde att vi inte skulle diskutera frågan om expropriation, ty 1942 års riksdag hade uttalat sig i denna fråga, som för närvarande är under utredning inom egnahemsstyrelsen. Jag känner väl till att så är förhållandet, men riksdagen har ju ännu inte antagit ifrågavarande förslag till expropriationslagstiftning och därför torde det inte vara en riksdagsman alldeles förmenat att säga sin mening om saken,

Herr Anderberg: Herr talman! Efter herr Bror Nilssons anförande vill jag endast konstatera, att man på bondeförbundshåll nu går emot den utredning, som här är ifrågasatt. Från olika håll inom jordbruksutskottet har man nu enat sig om en centralisering av hjälpåtgärderna på detta område och framlagt ett verkligt rationellt förslag, och då drar man sig ur denna samling och förklarar, att det är bra som det är: vi ha så många utredningar på olika punkter, säger herr Bror Nilsson, vilkas resultat vi först böra avvakta. Vi skulle enligt hans mening således inte behöva den sammanhållande kraft, som alla andra äro medvetna om är nödvändig efter detta krig. Vi behöva då ta fasta på åtgärder, som verkligen kunna föra jordbruket fram till den ställning man på olika håll önskar att det skall intaga. Ett billigt krav är därvidlag att innehavaren skall få skälig ersättning för sitt arbete.

Ett sådant utlåtande, som innefattar förslag om en utredning i dessa avseenden, har man nu här panna att yrka avslag på, trots att det inte från utskottets sida föreligger en enda reservation om avslag på utredningsyrkandet. Jag vill endast konstatera, herr talman, att denna enighet inte är fullständig.

Ang. åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talman, att därunder yrkats 1:o) att vad utskottet i det ifrågavarande utlåtandet hemställt skulle bifallas med godkännande av utskottets motivering; 2:o) att utskottets hemställan skulle bifallas med godkännande av den motivering, som förordats i den av herrar Bondeson och Larsson i Karlstad vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att utskottets hemställan skulle avslås.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 56, i anledning av väckta motioner om anslag till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. *Om bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän.*

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 32 av herr *Mattsson* m. fl. och II: 80 av herr *Johansson* i Torp m. fl., hade hemställts, att riksdagen måtte bevilja 25 000 kronor till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för att i samarbete med Bohusläns företagarförening och i enlighet med de direktiv, som Kungl. Maj:t kunde besluta, verkställa utredning om möjligheten av att genom grönsaksodling eller liknande produktion öka avkastningen vid särskilt småbruket i Bohuslän.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att de likalydande motionerna I: 32 och II: 80 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herr *Svensson* i Ljungskile, vilken ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 32 och II: 80 måtte bevilja Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap ett anslag av 25 000 kronor.

Herr **Mattsson**: Herr talman! I den motion, som här redovisats av jordbruksutskottet, har hemställts att riksdagen måtte bevilja 25 000 kronor till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för utredning angående möjligheterna att genom grönsaksodling eller liknande produktion öka avkastningen vid särskilt småbruket i Bohuslän.

Utskottet har ej ansett sig kunna tillstyrka motionen, utan hänvisar till sitt utlåtande nr 55, som nyss behandlats i denna kammare. Utskottet förutsätter, att vid den i nyssnämnda utlåtande föreslagna utredningen angående produktionsbetingelserna för det mindre jordbruket i vårt land även de i förevarande motioner framförda synpunkterna skola bli föremål för övervägande.

Det hade förväntats, att utskottet skulle tagit mera hänsyn till vad i motionerna framhållits rörande de särskilda förhållanden, som råda i Bohuslän. Detta län är ett typiskt småbrukarlän. Av arealer upp till tjugu hektar ligga brukningsdelarnas antal över landets medeltal. En flerstädes god jordmån och intensiv brukning av jorden ha dock skapat betingelser för att uppnå en avkastning, som i förhållande till arealen inte står efter avkastningen i landets bästa jordbruksbygd.

Då möjligheter tidigare förelågo att vid sidan av jordbruket erhålla biinkomster redde sig småbrukarna förhållandevis bra. Samma möjligheter till bi-

Om bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)
inkomster finnas nu ej längre. Utan att närmare ingå på orsakerna härtill vill jag blott nämna, att när stenindustrin i Bohuslän arbetade för fullt voro de flesta småbrukare, åtminstone de i norra länsdelen, sysselsatta i industrien antingen som stenhuggare eller stenkörare. Många hade även en inte ringa inkomst av lega för bortarrenderade bergområden. Dessa möjligheter till biinkomster föreligga ej längre på grund av stenindustriens kraftiga tillbakagång.

En annan orsak till att Bohuslän bör ägnas särskild omtanke är det kända förhållandet att länet hårt drabbats av arbetslöshet under lågkonjunkturen. Medan andra landsändar under högkonjunkturen sett nya industrier växa upp har det av orsaker, vilka jag ej här skall beröra, ej ansetts lämpligt att till Bohuslän förlägga industrier av större betydelse.

På grund av den ekonomiska misär, som Bohuslän råkat in i, till följd av framför allt stenindustriens tillbakagång, har under de senaste tio åren en stor folkutflyttning ägt rum från landskapet. Jag skall ej trötta kammaren med några siffror, men jag vill omtala, att i vissa häradar folkmängden nedgått med 20 procent, vilket ju innebär en ganska våldsamt utflyttning. Om inte något göres och göres snart för höjandet av småbrukarnas inkomster och därmed deras levnadsstandard kan det med skäl befaras att många av dessa tvingas att utflytta ur länet.

Under senare år ha jordbrukarna i vissa trakter av Bohuslän i allt större utsträckning börjat ägna sig åt grönsaksodling för konservindustrin. Motionärerna hemställa, att denna utveckling genom stöd från det allmänna måtte på allt sätt främjas. En ordentlig undersökning bör komma till stånd. Den grupp medborgare det här är fråga om har ej råd eller möjlighet att själv ombesörja denna utredning. Utan att närmare gå in på vad en sådan undersökning skulle ta sikte på vill jag dock med några ord ge en antydning därom. Odlarna skulle sammansluta sig i en fast och vederhäftig organisation. Denna organisation skulle ställa erforderlig sakkunskap till förfogande och tillhandagå sina medlemmar med fackmässiga råd och hjälp såväl under själva anläggningstiden som sedan beträffande skötseln av odlingen och jordens riktiga omhändertagande. Vidare skulle organisationen där så vore lämpligt själv ombesörja konservering av grönsaker och frukt.

Länsstyrelsen, dit motionen remitterats, har livligt tillstyrkt densamma. Det framhålles att länets hushållningssällskap under de senaste åren starkt intresserat sig just för den fältmässiga grönsaksodlingens framtida möjligheter i Bohuslän. De förberedande undersökningar, som verkställts, utvisa klart, att synnerligen stora förutsättningar föreligga för en lönande fältmässig grönsaksodling. Att de små jordbruken i största möjliga utsträckning inriktas på en dylik odling är av både ekonomiska och sociala skäl ett viktigt intresse. Vidare framhåller länsstyrelsen, att avsättningsfrågan underlättas genom den betydande konservindustri, som finnes i Bohuslän.

Det förefaller som om jordbruksutskottet, när det gällt att taga ställning till denna fråga, ej tillräckligt beaktat de skäl som angivits i motionerna. Ej heller länsstyrelsens positiva inställning till frågan har kunnat rubba utskottet. Det hade förväntats att mera hänsyn skulle ha tagits till de särförhållanden, som råda i Bohuslän. Nu har utskottet genom att hänvisa till sitt utlåtande nr 55 helt summariskt avfärdat motionen. Om nu riksdagen bifaller utskottets hemställan, kommer därför denna för Bohuslän så viktiga fråga i skymundan för den stora utredning, som vi nyss beslutat om. Intet hade såvitt jag kan förstå hindrat att denna speciella bohuslänsutredning kunde ha företagits vid sidan av den större utredningen. Härigenom hade man fortare kunnat komma fram till ett resultat.

Om bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)

Jag skall, herr talman, inte uppta kammarens tid längre. Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som är fogad vid utskottets utlåtande.

Herr Tjällgren: Herr talman! I de motioner som återopats av den siste ärade talaren har yrkats, att riksdagen måtte bevilja 25 000 kronor till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för att i samarbete med Bohusläns företagarförening och i enlighet med de direktiv, som Kungl. Maj:t må besluta, verkställa utredning om möjligheten av att genom grönsaksodling eller liknande produktion öka avkastningen vid särskilt småbruket i Bohuslän.

Det framgår av utskottets utlåtande, att länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län tillstyrkt motionerna. Däremot ha lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen på skäl, som finnas angivna i utlåtandet, avstyrkt motionerna.

Jordbruksutskottet har inte ansett sig kunna tillstyrka dessa motioner av det skäl, som även är angivet i utskottets utlåtande. Kammaren har ju tidigare i dag bifallit jordbruksutskottets utlåtande nr 55, i vilket begärts en utredning rörande möjligheterna att skapa bärkraftiga jordbruk m. m. Utskottet förutsätter då naturligtvis, att denna utredning skall upptaga även föreliggande spörsmål. Det har ju för övrigt påpekats under debatten om föregående ärende, att vi redan ha alltför många utredningar vad jordbruket beträffar. Utskottet har icke ansett sig vilja vara med om att tillsätta ytterligare en utredning. Utskottet förutsätter i stället, som jag sagt, att den utredning, om vilken vi nyss beslutat, även skall upptaga denna särfråga till behandling. Detta har i huvudsak varit anledningen till att utskottet inte velat tillstyrka motionerna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Karlsson, Gustaf: Herr talman! Jag vill först säga, att riktlinjerna för de motioner, som avhandlas i förevarande utskottsutlåtande, voro uppdragna innan man visste om att 1942 års jordbrukskommitté skulle ge sig in på någonting som kallas för den regionala jordbruksplaneringen och även innan man visste, att det skulle väckas motioner på hithörande område från den socialdemokratiska gruppen i riksdagen. Men även om vi bohuslänningar hade vetat detta, hade vi säkerligen ändå framlagt dessa motioner för riksdagen. Dessa olika motioner stå inte på något sätt i motsättning till varandra, utan komplettera varandra.

När utskottet här — jag kan inte underlåta att uttolka utskottets utlåtande på det sättet — för att komma ifrån det hela, med en viss tillfredsställelse har kört den stora utredningen framför sig, får jag säga, att utskottet gått litet lättvindigt fram. Vi ha enligt vårt förmenande mycket starka skäl för att åtgärder vidtagas på detta område. Vi hävda inte, att man skall taga någon särskild hänsyn till Bohuslän framför andra landsändar, men vi förmena, att varje landsända som kommit i samma svåra situation som Bohuslän få statsmakterna ta särskild hänsyn till.

Det bör i detta sammanhang framhållas, att det bohuslänska småbruket kommit i en alldeles särskilt svår ställning på grund av att det stöd detta jordbruk hade först i sjöfartsnäringen — praktiskt taget varje bonde i Bohuslän hade förr i världen del i ett litet rederi — har försvunnit, därför att rederinäringen rationaliserats och bönderna fått vika undan. En stor roll spelade tidigare även fisket. Många jordbrukare, i vart fall de mindre, voro delägare i fiskelag, men även denna verksamhet ha de fått upphöra med sedan det blivit en rationalisering också på detta område. Slutligen har stenindustrien, som herr Mattsson tidigare anfört, givit jordbrukarna biinkomster till en mycket betydande del. Detta gäller då i främsta rummet det område i Bohuslän, som ligger

Om bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)
norr om Gullmarsfjorden. Nu har även stenindustrin, som tidigare blomstrat — vi hoppas ju att den skall gå en ny blomstring till mötes — praktiskt taget försvunnit. Och även om stenindustrin skulle komma på fötter igen kommer biinkomsterna för jordbrukarnas del säkerligen inte att bli desamma som tidigare på grund av rationellare driftsmetoder också på detta område.

Att i ett område, omfattande knappt hälften av länet, nämligen delen norr om Uddevalla, folkmängden på tio år minskat med 11 000 människor samt att de yngre årgångarna flyttat bort därifrån betrakta vi som en mycket allvarlig sak, och vi kunna som representanter för denna landsända inte stillatigande se hur denna process fortgår. Vi känna det som vår plikt att framlägga för statsmakterna rådande förhållanden i syfte att få till stånd någon förbättring i läget. Kan man öka möjligheterna till bättre försörjning för speciellt de småbrukare, som här råkat illa ut, stärker man därigenom hela länets försörjningsmöjligheter.

Jag har här i min hand en liten vacker bilderbok, författad av länets hövding. Jag skulle önska, att jag kunde med bilder och allt få in denna bok i riksdagens protokoll, ty boken är utomordentligt intressant och mycket belysande för hur det står till med Bohusläns jordbruk. Nu finns inte denna möjlighet. Visserligen finns den möjligheten formellt för mig att för kammaren läsa upp vad där står skrivet, men jag skall inte synda så på nåden, att jag skall göra det. Det må emellertid förlåtas mig om jag citerar en eller annan siffra, som kan vara ganska belysande. Bohuslän är således ett typiskt småbrukarlän. Vi ha 12 714 jordbruk med en areal av mellan två och tio hektar. Samtliga dessa jordbruk utgöra 84,3 % av länets samtliga jordbruk. Endast 61 jordbruk äro över 50 hektar, och dessa 61 jordbruk omfatta lika mycket åkerjord som de 4 484 minsta jordbruken tillsammans. Det är i blixtbelysning en bild av läget. Jag har som sagt åtskilliga siffror, som jag skulle vilja läsa upp men som jag inte skall trötta kammaren med.

Jag betraktar det som tämligen utsiktslöst att vinna bifall till den reservation som är fogad till utlåtandet. Jordbruksutskottets ärade ordförande åberopar som stöd för utskottets ställningstagande de yttranden som avgivits. Tre myndigheter ha yttrat sig. Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att framhålla, att två av dessa myndigheter ha sitt säte i Stockholm och att således ämbetsmännen — jag vill inte säga annat än att det är samvetsgranna ämbetsmän — suttit vid sina skrivbord och utformat dessa utlåtanden. Det kan sålunda inte hjälpas att jag betraktar de båda åsyftade utlåtandena som typiska skrivbordsprodukter. Länsstyrelsen och länsstyrelsens chef, vilken senare ju sitter mitt uppe i svårigheterna och dagligen ser behoven, ha reservationslöst tillstyrkt bifall till det förslag som framföres i motionerna. Jag tycker att det ligger någonting i det. Jag tycker att man kan utläsa, att där formaliteter och byråkrati få dominera, när det gäller ett utlåtande, få de praktiska hänsynen vika. Då skall man uniformera, och då skall det gå i vissa fåror.

Motionärerna syfta inte till någon ny statlig utredning, det vill jag betona. Motionärerna syfta till att ge länets hushållningssällskap och företagarföreningen i länet möjligheter att åstadkomma en praktisk och enkel undersökning om dessa ting. Jag medger gärna, att egnehemsstyrelsen varit ganska kritisk, men jag erinrar om vad jag förut sagt rörande skrivbordsmentaliteten, en sak som inte bara gäller egnehemsstyrelsen utan flera andra av våra myndigheter och ämbetsverk.

Egnehemsstyrelsen säger i sitt yttrande, att förutsättningarna för odling av de vanliga grönsakerna inte äro särskilt stora i Bohuslän med undantag möjligen för trakten kring Göteborg. Jag nästan skäms, herr talman, över att det lär vara en man som härstammar från Bohuslän i spetsen för egna-

Om bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.) hemsstyrelsen som skriver på detta sätt och visar sig vara så obekant med länets förhållanden. Det säges vidare att man nu börjat odla så mycket grönsaker i Skåne. Jag vet att det förelegat och väl kommer att föreligga vissa svårigheter även för dessa odlare att få avsättning för sina produkter, och då kan man ju säga, att här inte är mycket att göra på angivna produktionsområde. Vi sikta dock en liten smula längre, när det gäller grönsaksodlingen i Bohuslän. Vi ha velat få till stånd denna undersökning för att genom jord- och klimatundersökningar m. m. åstadkomma en mera differentierad odling också på detta område. Vi ha genom de små försök som gjorts fått på känn, att man genom en planmässig undersökning skulle kunna vinna mycket goda resultat och knyta an till konservindustrien, där stora möjligheter för framtiden torde finnas.

Jag vill, herr talman, sluta med att säga, att när jordbruksutskottet, vars utlåtande jag är övertygad om kommer att vinna majoritet, åberopat det tidigare utlåtandet med förslag till utredning, har utskottet varit mera byråkratiskt och formellt än som är klädsamt och nyttigt, i varje fall inom en folkrepresentation. Hade det varit fråga om ett ämbetsverk, hade man visserligen inte tyckt om ett sådant ställningstagande, men man hade förstått det. När ett riksdagens utskott emellertid är så formalistiskt och byråkratiskt, att det inte på villkor kan gå med på en enkel åtgärd, därför att det i ett större sammanhang skall göras någonting, blir man litet bekymrad. Jag medger gärna, att jordbruksutskottet inte är ensamt om denna ledsamma yttring som ju inte är av i går, utan en gammal historia. Jag får dock säga, att jag har ett starkt intryck av att det blir värre dag för dag och år för år. Även med hänsyn därtill vill jag, herr talman, reagera en liten smula, och jag gör det genom att yrka bifall till den reservation, som är fogad till förevarande utskottsutlåtande.

I detta anförande instämde herr *Andersson, Karl*.

Herr Eriksson, Carl Edmund: Herr talman! Jag begärde ordet, då det nämndes, att utskottet skulle ha tagit sin ståndpunkt av rena bekvämlighetsskäl. Jag skall inte förlänga debatten vidare, men jag vill i alla fall tala om, att bortsett från de av utskottets ordförande anförda skälen för avslag på motionerna har utskottet ansett, att ett bifall till denna framställning från Bohuslän med säkerhet skulle föranleda framställningar till nästa års riksdag från andra landsdelar med likartade förhållanden. Jag är alldeles övertygad om att nästa år skulle från Blekinge komma en framställning med begäran om ett anslag på 25 000 kronor för att bereda dess hushållningssällskap tillfälle att verkställa en sådan här lokal utredning. Och snart skulle andra län begagna sig av samma möjlighet. Behovet kan naturligtvis växla mycket på olika platser, men det är en sak, som motionärerna inte tänka så mycket på, när de skriva sina motioner.

Jag skall säga ännu en sak. Herr Karlsson nämnde, att landshövdingen i Göteborgs och Bohus län skrivit om förhållandena i Bohuslän. Landshövdingen är Konungens troman. Äro förhållandena på detta område så bedrövliga i Bohuslän, finns det möjligheter för länsstyrelsen med landshövdingen i spetsen att vända sig till Kungl. Maj:t för att få åtgärder vidtagna i detta syfte.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reser-

Om bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)
 vationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med
 övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till sta-
 tens meteorologisk-hydrografiska anstalt m. m.;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till be-
 främjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner; samt
 nr 59, i anledning av väckta motioner angående anslag till fraktnedsättning
 å järnväg för träkol från Norrbotten till mellansvenska bruk.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skri-
 velser till Konungen:

nr 325, i anledning av väckt motion angående utredning rörande lagstift-
 ning om företagarpension; och

nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning
 angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni
 1942 (nr 521).

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 348, av herr *Sten* och herr *Persson, Einar*, i anledning av Kungl. Maj:ts
 proposition angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.;
 och

nr 349, av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts pro-
 position angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1944/45.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets memorial nr 28, med förslag till ändrad lydelse av
 § 33 mom. 5, § 45 mom. 2 och § 80 riksdagsordningen;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budget-
 året 1944/45 till Marinen: Understöd åt föreningar m. m. jämte i ämnet väckt
 motion;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående iståndsättande av
 vissa kasernetablissemang i Stockholm m. m.;

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyg-
 gande av karolinska sjukhuset jämte i ämnet väckta motioner;

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ny-
 byggnad för karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 173, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation
 av tandläkarinstitutet m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 174, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om medgivande att
 godkänna avtal mellan vattenfallsstyrelsen och Krångede aktiebolag om över-
 låtelse av vattenrätt i Ångermanälven; samt

nr 175, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om omorganisa-
 tion av dövstumskolväsendet m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 384) angående rätt för svenskt aktiebolag och svensk ekonomisk förening att vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för avsättning till konjunkturinvesteringsfond, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtande och memorial:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.; samt

nr 58, angående instruktion för nästkommande riksdags bankoutskott;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 50, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till hembiträdeslag, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 51, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av gällande villkor för erhållande av understöd från erkänd arbetslöshetskassa; ävensom

första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om aktiebolag, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 51 § lagen den 12 augusti 1910 (nr 88 s. 1) om aktiebolag.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.10 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 6 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 3 eftermiddagen.

Justerades protokollen för den 31 nästlidne maj och den 2 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 327, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret;

nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44, dels till Krigsmaterielverket: Merckostnader för vissa fabriksanläggningar, dels ock till Merckostnader för maskinella anordningar för värnpliktsredovisningen;

nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för vissa genom krigsförhållandena uppkommande förluster för statstjänstemän m. fl.;

nr 330, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av en mät- och avmagnetiseringsstation i Karlshamn; samt

nr 331, i anledning av väckt motion om utvidgad granskningsrätt för riksdagens revisorer beträffande statskontrollerade aktiebolag.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningsskyldighet, m. m.;

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister;

nr 335, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av 9 § lagen den 7 maj 1918 (nr 294) om särskilda tings-sammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden;

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt att i mål och ärenden som tillhöra domstols handläggning insända handlingar med posten m. m.;

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;

nr 338, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta;

nr 343, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om köparens rätt till märkt virke; samt

nr 344, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om rätt för sinnessjuka eller sinnesslöa att i särskilda fall efter verkställd sterilisering ingå äktenskap.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 348, av herr *Sten* och herr *Persson, Einar*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.; och

nr 349, av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1944/45.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 28, statsutskottets utlåtanden nr 169—174 och memorial nr 175, bevillningsutskottets betänkande nr 42, bankoutskottets utlåtande nr 57 och memorial nr 58, andra lagutskottets utlåtanden nr 50 och 51 ävensom första särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag ber att få hemställa, att kammaren måtte besluta, att bankoutskottets utlåtande nr 57, första särskilda utskottets utlåtande nr 1 och samma utskotts utlåtande nr 2 skola i nu nämnd ordning sättas först bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.06 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.